

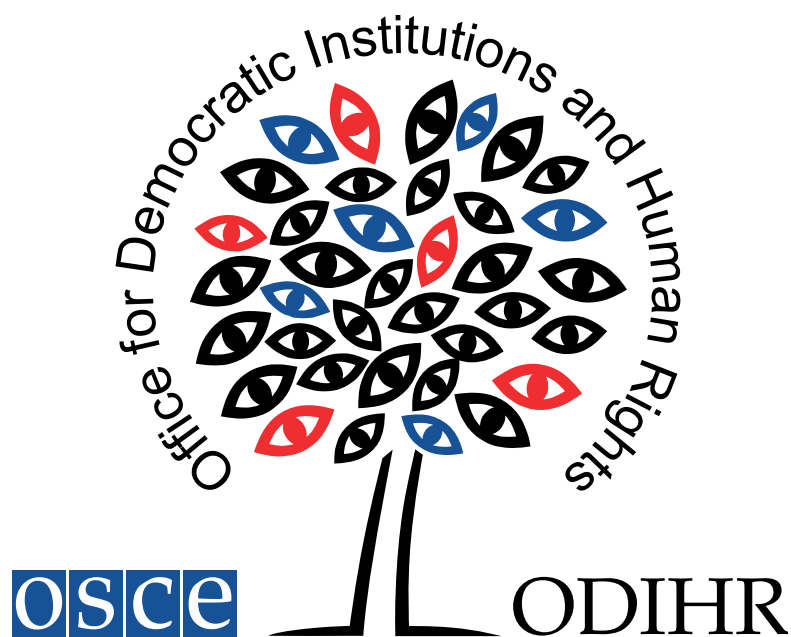

Ured za demokratske institucije i ljudska prava

BOSNA I HERCEGOVINA

OPĆI IZBORI
12. oktobar 2014.

Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR
Završni izvještaj

Varšava
7. januar 2015.

SADRŽAJ

I. REZIME	1
II. UVOD I ZAHVALE	3
III. POLITIČKA POZADINA	4
IV. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SISTEM	5
A. PRAVNI OKVIR	5
B. IZBORNI SISTEM.....	6
V. IZBORNA ADMINISTRACIJA	7
VI. UPIS BIRAČA	9
VII. OVJERA KANDIDATA	11
VIII. IZBORNA KAMPANJA.....	12
IX. FINANSIRANJE KAMPANJE.....	13
X. MEDIJI.....	15
A. OPĆI PREGLED	15
B. PRAVNI OKVIR.....	15
C. REZULTATI MONITORINGA MEDIJA	16
XI. PRIGOVORI I ŽALBE.....	18
XII. POSMATRANJE IZBORA	19
XIII. DAN IZBORA.....	20
A. OTVARANJE I GLASANJE.....	20
B. BROJANJE	21
C. PRIGOVORI I ŽALBE NA DAN IZBORA.....	22
D. IZRADA I OBJAVLJIVANJE ZBIRNIH REZULTATA.....	22
XIV. PREPORUKE	24
A. PRIORITETNE PREPORUKE	24
B. OSTALE PREPORUKE.....	24
ANEKS I: KONAČNI REZULTATI.....	28
ANEKS II: SPISAK POSMATRAČA U MEĐUNARODNOJ IZBORNOJ POSMATRAČKOJ MISIJI.....	32
O OSCE/ODIHR-U.....	38

BOSNA I HERCEGOVINA
OPĆI IZBORI
12. oktobar 2014.

Završni izvještaj Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR¹

I. REZIME

Nakon poziva Centralne izborne komisije (CIK) Bosne i Hercegovine (BiH), Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR) je rasporedio Izbornu posmatračku misiju za opće izbore 12. oktobra. OSCE/ODIHR je procijenio usklađenost izbornog procesa sa obavezama prema OSCE-u, drugim međunarodnim obavezama i standardima za demokratske izbore te sa domaćim zakonodavstvom. Za dan izbora je Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR udružila napore sa delegacijama Parlamentarne skupštine OSCE-a i Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope da bi formirali Međunarodnu izbornu posmatračku misiju.

Kao što je odraženo u Izjavi o preliminarnim nalazima i zaključcima od 13. oktobra 2014. godine, izbori su održani u konkurentskom okruženju u kojem su kandidati mogli provoditi kampanje slobodno, a osnovne slobode izražavanja, udruživanja i okupljanja su poštovane. Iako su izbori provedeni efikasno, rasprostranjeni vjerodostojni navodi o slučajevima manipulacija izbornih kandidata sastavom biračkih odbora smanjili su povjerenje aktera u integritet procesa. Usto, nedostatak zajedničke vizije o budućnosti zemlje i saradnje između tri konstitutivna naroda nastavlja kočiti reforme neophodne da se u potpunosti osiguraju demokratski izbori. Rastuće nepovjerenje građana u funkcioniranje demokratskih institucija dovodi stabilnost u opasnost.

Građani BiH su glasali za šest odvojenih nivoa u okviru kompleksnog institucionalnog poretka unutar države podijeljene na dva entiteta: Federacija BiH (FBiH) i Republika Srpska (RS). Na državnom nivou, građani su glasali za Predsjedništvo BiH i Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH (PD BiH). Na entitetskom nivou su građani glasali za Predstavnički dom FBiH, predsjednika i potpredsjednike RS, i Narodnu skupštinu RS. Međuetničke podjele ostaju odlučujući faktori u političkim raspravama u zemlji.

Pravni okvir je generalno dovoljan za provođenje demokratskih izbora. Nedavnim izmjenama i dopunama zakona su ispoštovane neke ranije preporuke OSCE/ODIHR-a, uključujući i povećanje kvote zastupljenosti spolova na 40% i u izbornoj administraciji i na kandidatskim listama. Međutim, nedostatak političke volje da se odmakne od Općeg okvirnog sporazuma za mir iz 1995. godine (Dejtonski mirovni sporazum) znači da važni i dugotrajni nedostaci ostaju. Konkretno, ograničenja prava kandidiranja i glasanja zasnovana na etničkoj pripadnosti suprotna su obavezama prema OSCE-u i standardima Vijeća Evrope. Nažalost, ovo su drugi izbori koji se održavaju uz kršenje presude Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić-Finci.

Broj glasova potreban kandidatu da bude izabran znatno varira u svakoj izbornoj jedinici, čime se narušava princip jednakosti glasa. Zakonski uslov da se redovno preispituju granice izbornih jedinica i raspodjela mandata nije ispunjen.

CIK je generalno proveo izbore efikasno i uživao je povjerenje među većinom izbornih aktera. Sjednice CIK-a su bile otvorene za akreditirane posmatrače i medije, dok je većina općinskih izbornih komisija (OIK) održavala neformalne sastanke. Brojni su navodni slučajevi angažiranja

¹ Engleska verzija ovog izvještaja je jedini zvanični dokument. Nezvanični prevodi su dati na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku.

izbornih kandidata u trgovini mjestima u biračkim odborima da bi dobili veću zastupljenost u oblastima od posebnog interesa. Ovo je rezultiralo političkom neravnotežom u biračkim odborima i smanjilo povjerenje u njihovu sposobnost da provedu izbore bez neregularnosti.

Sve skupa, pouzdanost u tačnost Centralnog biračkog spiska je postojala. Broj birača koji su ispunjavali uslove za ove izbore je bio 3.278.908. Po prvi put, birači u Brčko Distriktu morali su odabrati državljanstvo jednog od dva entiteta da bi mogli glasati. Uprkos nastojanjima da se birači u Distriktu informiraju o tome, neki nisu bili voljni da se izjasne za entitetsko državljanstvo. Vlasti su mogle više nastojati da obavijeste birače o uslovima za utvrđivanje identiteta birača i da evidentiraju interno raseljena lica. Nekoliko sagovornika Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR je takođe izrazilo zabrinutost za integritet glasanja poštom.

U generalno sveobuhvatnom procesu, CIK je ovjerio 51 političku stranku, 14 koalicija i 15 nezavisnih kandidata za takmičenje na državnim i entitetskim izborima. Za izbore za Predsjedništvo BiH je ovjereno 17 kandidata od kojih je bila samo jedna žena. Za izbor predsjednika i potpredsjednika RS je ovjereno 19 kandidata od kojih su bile dvije žene. Novi uslov o zastupljenosti spolova od 40% je poštovan na kandidatskim listama, pri čemu su žene dobile 19% mjesta u državnom i entitetskim zakonodavnim tijelima. Odredbe o povratku takse za ovjeru su pretjerane i glase suprotno dobroj praksi.

Svi izborni kandidati su mogli provoditi kampanju bez smetnji, a slobode udruživanja i okupljanja su bile poštovane. Političke stranke su usmjerile svoje poruke prema svojim etničkim zajednicama. Iako su kandidati prenosili promotivne poruke o potrebi društveno-ekonomskih reformi, stvaranju radnih mjesta, borbi protiv korupcije i evropskim i euroatlantskim integracijama, njihove kampanje su uglavnom imale negativan ton uz okrivljivanje protivnika za nedostatak napretka. Korištenje zapaljive retorike je primijećeno u zadnjoj sedmici kampanje, uključujući i u društvenim medijima i televizijskim debatama.

Regulatorni sistem finansiranja kampanje nije adekvatan da bi osigurao transparentnost, integritet i odgovornost procesa, a većina ranijih preporuka OSCE/ODIHR-a i Grupe država Vijeća Evrope za borbu protiv korupcije (GRECO) ostaju neriješene. Usto, nedostatak privremenih finansijskih izvještaja i dugačak proces njihove revizije sprečava efikasnost postojećih propisa i ostavlja prekršaje neriješenima.

Iako raznoliko, medijsko okruženje je segmentirano po etničkoj liniji. Emiteri su se pridržavali zakonske obaveze da izbornim kandidatima omoguće besplatno programsko vrijeme pod jednakim uslovima i ponudili su biračima priliku da saznaju više o kandidatima kroz debate i emisije o izborima. Međutim, rezultati monitoringa medija koji je provela Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR pokazali su rasprostranjenu pristrasnost emitera.

Pravni lijek je ograničen na one birače i izborne kandidate čija su prava direktno prekršena. Nije zagarantirano prisustvo javnosti pri rješavanju izbornih sporova, što nije u skladu sa članom 12 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a iz 1990. godine. Izornoj administraciji je podneseno preko 500 prigovora i žalbi, a većina je odbijena, često iz formalnih razloga.

Pravni okvir omogućava da građanski i međunarodni posmatrači, kao i predstavnici izbornih kandidata, posmatraju cijeli izborni proces. U dešavanju koje je pozdravljeno, sedam organizacija civilnog društva je udružilo napore da bi osnovalo koaliciju "Pod lupom" radi obuke i raspoređivanja 3.000 građanskih posmatrača na 1.400 biračkih mjesta.

Dan izbora je protekao generalno uredno, ali su primijećene neke tehničke neregularnosti tokom cijelog dana, uz znatno pogoršanje procesa tokom brojanja glasova. Uprkos kašnjenju u otvaranju biračkih mjesta, posmatrači su ocijenili proces glasanja kao dobar ili veoma dobar na 94% posmatranih biračkih mjesta. Međutim, brojanje glasova je ocijenjeno kao loše ili veoma loše na 25% posmatranih biračkih mjesta kao rezultat nedostatka znanja članova biračkih odbora o procedurama i generalne neorganiziranosti. Indicije o trgovini mjestima u biračkim odborima su potvrđene na dan izbora, kao i neki slučajevi miješanja građanskih i stranačkih posmatrača u sam proces.

Proces izrade zbirnih rezultata u općinskim izbornim komisijama je u početku ocijenjen pozitivno; međutim, transparentnost procesa verifikacije od strane CIK-a je bila ograničena pošto rezultati po biračkim mjestima nisu bili objavljeni sve do 27. oktobra. Nakon ponovnog prebrojavanja glasova na oko 200 biračkih mjesta CIK je objavio konačne rezultate 10. novembra.

II. UVOD I ZAHVALE

Nakon poziva Centralne izborne komisije (CIK) Bosne i Hercegovine i na osnovu preporuke Misije za procjenu potreba, koja je obavljena od 24. do 27. juna 2014. godine, Ured OSCE-a za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR) je rasporedio Izbornu posmatračku misiju za opće izbore 12. oktobra. Misiju je predvodila gđa Cornelia Jonker, a sastojala se od 11 eksperata sa sjedištem u Sarajevu i 20 dugoročnih posmatrača raspoređenih širom zemlje. Članovi misije su odabrani iz 23 zemlje članice OSCE-a.

Za dan izbora je Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR udružila napore sa delegacijama Parlamentarne skupštine OSCE-a (PS OSCE) i Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope (PACE) da bi formirali Međunarodnu izbornu posmatračku misiju. Predsjedavajući OSCE-a je imenovao gosp. Roberta Battellija za specijalnog koordinatora i vođu kratkoročne posmatračke misije OSCE-a. Gđa Marietta Tidei (Italija) je predvodila delegaciju PS OSCE-a, a gosp. Tiny Kox (Holandija) je vodio delegaciju PACE-a. Ukupno je bilo 294 posmatrača iz 38 zemalja članica OSCE-a, uključujući i 222 dugoročna i kratkoročna posmatrača koje je rasporedio OSCE/ODIHR, kao i 41 član parlamenata i zaposleni u PS OSCE te 31 iz PACE-a. Glasanje je posmatrano na 1.084 od 5.401 biračkog mjesta, a brojanje i izrada zbirnih rezultata u otprilike 100 općina.

Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR je procijenila usklađenost izbornog procesa sa obavezama prema OSCE-u, drugim međunarodnim obavezama i standardima za demokratske izbore te sa domaćim zakonodavstvom. Ovaj završni izvještaj je nastavak Izjave o preliminarnim nalazima i zaključcima, koja je objavljena na konferenciji za medije 13. oktobra 2014. godine.²

Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR želi da se zahvali CIK-u za poziv za posmatranje izbora, njegovu saradnju i izdavanje akreditacijskih dokumenata, kao i Ministarstvu vanjskih poslova BiH i drugim organima vlasti za njihovu pomoć i saradnju. Takođe izražavamo našu zahvalnost predstavnicima kandidata, političkih stranaka i civilnom društvu za prenošenje njihovih stavova. Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR takođe želi da izrazi svoju zahvalnost Misiji OSCE-a u BiH i diplomatsko-konzularnim predstavništvima zemalja OSCE-a i međunarodnih organizacija za njihovu saradnju i podršku.

² Svi raniji izvještaji OSCE/ODIHR-a o BiH su dostupni na: <http://www.osce.org/odihr/elections/bih>.

III. POLITIČKA POZADINA

Državna struktura Bosne i Hercegovine je rezultat ustavnih aranžmana usaglašenih Općim okvirnim sporazumom za mir (Dejtonski mirovni sporazum) iz 1995. godine. Država se sastoji iz dva entiteta: Federacija BiH (FBiH) i Republika Srpska (RS). Usto, Brčko Distrikt ima poseban status kao jedinica lokalne samouprave pod direktnim suverenitetom BiH.³ Ustav daje ograničena ovlaštenja institucijama na državnom nivou, dok je većina ovlaštenja povjerena entitetskim institucijama. Ured visokog predstavnika, međunarodno tijelo sa mandatom da nadgleda implementaciju Dejtonskog sporazuma, zadržava obimna ovlaštenja, uključujući i ovlaštenje da nameće zakone i smijeni bilo kog zvaničnika koji opstruira mirovni proces.

Ustav priznaje Bošnjake, Srbe i Hrvate kao tri konstitutivna naroda. Građani se takođe mogu izjasniti kao ostali, bilo da se identificiraju kao pripadnici neke druge etničke grupe ili izborom da ne pripadaju bilo kojoj etničkoj grupi. Odsustvo zajedničke vizije i nedostatak saradnje između etničkih grupa ostaje ključni faktor u BiH, što često uzrokuje pat-pozicije u političkom procesu donošenja odluka.⁴ Nastojanja međunarodne zajednice da premosti jaz između entiteta i etničkih grupa promoviranjem građanskih vrijednosti i individualnih umjesto grupnih prava do sada su imala ograničene opipljive rezultate. Tri konstitutivna naroda, zavisno od svoje etničke ili kulturalne pripadnosti, oslanjaju se u zemlji na podršku odgovarajućih regionalnih aktera.

Podijeljenost političkih stranaka po etničkoj liniji ostaje dominantna karakteristika, a većina stranaka je orijentirana na svoje etničke zajednice. U FBiH, Stranka demokratske akcije (SDA), Savez za bolju budućnost (SBB), Socijaldemokratska partija (SDP), kao i novoosnovana Demokratska fronta (DF)⁵ imaju glavnu ulogu na bošnjačkoj političkoj sceni, dok Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZ BiH), Hrvatska demokratska zajednica 1990 (HDZ 1990) i druge hrvatske stranke apeliraju na Hrvate. U RS, Savez nezavisnih socijaldemokrata (SNSD), Srpska demokratska stranka (SDS) i Partija demokratskog progresa (PDP) su se takmičile za srpske glasove. Uz par izuzetaka, nisu se pojavile nove političke figure na ovim izborima.

Predizborno političko okruženje je bilo obilježeno povećanim razočaranjem u vlasti. U februaru 2014. godine je BiH bila svjedok socijalno-ekonomskih protesta velikih razmjera, koje su izazvali visoka nezaposlenost i optužbe o korupciji. Opsežni politički pregovori o imenovanju u ključne regulatorne agencije ostaju već utvrđena praksa, što vodi zabrinutosti za njihovu nezavisnost. Dalje, oslanjanje na zapošljavanje u državnoj službi koje kontroliraju stranke znači za veliki postotak stanovništva da su značajni segmenti društva zavisni od političkih stranaka. SDP je 12. februara 2014. godine podnio Parlamentu BiH prijedlog izmjena zakonodavstva kojim bi se omogućili vanredni izbori, što je odbačeno. U maju 2014. godine je društveno-ekonomska situacija dodatno pogoršana žestokim poplavama.

³ Iako formalno pod suverenitetom BiH, Brčko Distrikt ostaje pod supervizijom Ureda za implementaciju konačne odluke za Brčko u okviru Ureda visokog predstavnika.

⁴ U Izvještaju Evropske komisije o napretku Bosne i Hercegovine 2014. godine "zaključeno je da je Bosna i Hercegovina napravila veoma ograničen napredak u rješavanju političkih kriterija. Bosna i Hercegovina nije prevladala zastoj u procesu evropskih integracija dok se većina drugih zemalja u regiji odlučno kreće naprijed. Ova situacija za žaljenje je uglavnom uzrokovana nedostatkom kolektivne političke volje kod lidera." Vidi: http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-bosnia-and-herzegovina-progress-report_en.pdf.

⁵ DF je 2013. godine osnovao hrvatski član Predsjedništva BiH, Željko Komšić, bivši član SDP-a.

IV. PRAVNI OKVIR I IZBORNI SISTEM

A. PRAVNI OKVIR

Izbori su prvenstveno regulirani Ustavom i Izbornim zakonom. Njih dopunjavaju Aneks III Dejtonskog sporazuma, Zakon o finansiranju političkih partija, Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine, kao i propisi koje donosi CIK.⁶

Od svog usvajanja 2001. godine Izborni zakon je pretrpio znatne promjene, uz najskorije izmjene i dopune usvojene 2014. godine. Jednom od njih je povećana kvota zastupljenosti spolova na 40% i u izbornoj administraciji i na kandidatskim listama. Ova izmjena je imala za cilj harmonizaciju Izbornog zakona sa Zakonom o ravnopravnosti spolova, što je bilo pitanje pokrenuto u ranijim preporukama OSCE/ODIHR-a. Drugom izmjenom su promijenjena imena općina u RS, u skladu s odlukom Ustavnog suda da državni zakon mora biti usklađen sa zakonom u RS.

Nedavnim izmjenama i dopunama zakona su ispoštovane neke ranije preporuke OSCE/ODIHR-a, pa je pravni okvir generalno dovoljan za provođenje demokratskih izbora. Međutim, nedostatak političke volje da se odmakne od Dejtonskog sporazuma znači da brojni dugotrajni i važni nedostaci ostaju neriješeni u zakonu. Ovo obuhvata i ograničeno pravo podnošenja prigovora, nedovoljne zaštitne mjere da se spriječi zloupotreba državnih resursa, nedostatak zakona o političkim strankama, kao i neadekvatne propise o finansiranju kampanje.

Konkretno, pravni okvir i dalje postavlja ograničenja prava kandidiranja i glasanja zasnovana na etničkoj pripadnosti, što je u suprotnosti sa članom 7 stav 3 i članom 24 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a iz 1990. godine.⁷ Pravo kandidiranja za Predsjedništvo BiH i predsjednika i potpredsjednike RS je dato samo građanima koji se izjašnjavaju kao Bošnjaci, Hrvati ili Srbi.⁸ Usto, pravo kandidiranja je ograničeno prebivalištem: Srbin prijavljen u FBiH, odnosno Bošnjak i Hrvat u RS ne mogu se kandidirati za Predsjedništvo BiH.⁹ Dalje, birači iz RS mogu glasati jedino za srpskog kandidata za Predsjedništvo BiH, dok birači iz FBiH mogu glasati jedino za bošnjačkog ili hrvatskog kandidata. Do danas nema napretka u provođenju obavezujuće presude Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP) u predmetu Sejdić-Finci u vezi s ukidanjem ograničenja kandidiranja na osnovu etničke pripadnosti.¹⁰

U skladu s presudama Evropskog suda za ljudska prava i ranijim preporukama OSCE/ODIHR-a, ograničenja prava glasa i kandidiranja na osnovu etničke pripadnosti i prebivališta trebaju se

⁶ Usto, postoje brojni entitetski zakoni, uključujući i ustave FBiH, RS, Zakon o finansiranju političkih stranaka iz budžeta Republike, grada i općine (RS), Zakon o političkim strankama (RS) i Zakon o političkim organizacijama (Brčko Distrikt BiH).

⁷ Član 7 stav 3 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a (1990) predviđa da države učesnice trebaju "garantirati univerzalno i jednako pravo glasa punoljetnim građanima". Član 24 navodi da ograničenja prava i sloboda moraju biti "striktno proporcionalna cilju zakona". Takođe vidi i član 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (eng. ICCPR) iz 1996. godine.

⁸ Usto, samo Bošnjaci, Hrvati ili Srbi mogu biti posredno izabrani u Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH i za predsjednika i potpredsjednike FBiH.

⁹ Tačka 15 Općeg komentara br. 25 Odbora za ljudska prava UN-a na član 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima navodi da "osobe koje inače ispunjavaju uslove za kandidiranje ne trebaju biti isključene nerazumnim ili diskriminatornim uslovima kao što su obrazovanje, prebivalište ili porijeklo ili iz razloga političke pripadnosti."

¹⁰ Vidi *Sejdić i Finci protiv Bosne i Hercegovine* (ESLJP 2009, aplikacije br. 27996/06 i 34836/06) na: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-96491>. Takođe vidi *Zornić protiv Bosne i Hercegovine* (ESLJP, 2014, Aplikacija br. 3681/06) na: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145566>. Na temu ograničenja zasnovanih na prebivalištu, vidi neokončan predmet *Pilav protiv Bosne i Hercegovine* (ESLJP, Aplikacija br. 41939/07).

ukloniti iz zakona.

Nakon nedavnih izmjena i dopuna Zakona o sukobu interesa u institucijama vlasti u Bosni i Hercegovini, ovlaštenja za odlučivanje o sukobu interesa za izabrane zvaničnike su prenesena sa CIK-a na novoosnovanu parlamentarnu komisiju.¹¹ Međutim, ostaje nedostatak pravne jasnoće oko nadležnosti te komisije. Usto, brojni sagovornici Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR izrazili su zabrinutost za nedostatak harmonizacije relevantnog zakonodavstva i doveli u pitanje sposobnost i resurse komisije da blagovremeno i nepristrasno ispuni svoje dužnosti.

B. IZBORNI SISTEM

U okviru kompleksnog institucionalnog i izbornog sistema je na ovim izborima održano šest odvojenih utrka. Na državnom nivou, građani su glasali za Predsjedništvo BiH i Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH (PD BiH). Na entitetskom nivou su građani glasali za Predstavnički dom Parlamenta FBiH (PD FBiH), predsjednika i potpredsjednike RS, i Narodnu skupštinu RS. Usto, izbori su održani i za 10 kantonalnih skupština u FBiH. Svi mandati su četverogodišnji.

Predsjedništvo BiH je tročlana institucija izabrana prostom većinom na odvojenim listama u dva entiteta. Birači u FBiH su morali odabrati bošnjačkog ili hrvatskog kandidata, a oni iz RS jednog od srpskih kandidata. Predsjedavanje se rotira svakih osam mjeseci između članova iz svakog od tri konstitutivna naroda.

PD BiH se sastoji od 42 poslanika: 28 je izabrano u FBiH, a 14 u RS. U FBiH, 21 od 28 poslanika je biran iz višečlanih izbornih jedinica (VIJ) po proporcionalnoj zastupljenosti, a 7 kompenzacijskih mandata se takođe dodjeljuju proporcionalno. U RS je izabrano devet poslanika iz tri VIJ, a ostalih pet sa kompenzacijskih lista.

PD FBiH se sastoji od 98 članova: 73 su izabrana u 12 VIJ, a 25 sa kompenzacijskih, otvorenih stranačkih lista. U RS birači su izabrali 83 poslanika NS RS: 62 u 6 VIJ, a 21 sa kompenzacijskih, otvorenih stranačkih lista. Usto, birači u RS su izabrali svog entitetskog predsjednika i dva potpredsjednika koristeći sistem relativne većine; kandidat sa najviše glasova je izabran za predsjednika, a dva kandidata iz druga dva konstitutivna naroda sa najviše glasova su izabrani za potpredsjednike.

Zakon garantira minimalnu zastupljenost tri konstitutivna naroda i u PD FBiH i u NS RS. Ukoliko jedan konstitutivni narod ne osvoji najmanje četiri mjesta pri dodjeli mandata iz VIJ, minimum se garantira kroz kompenzacijske mandate.¹²

Broj glasova potrebnih da kandidat bude izabran se znatno razlikuje u svakoj VIJ, čime se narušava princip jednakosti glasa kojeg predviđa član 7 stav 3 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a iz 1990. godine. Ovo se odnosi na izbore za PD i u BiH i FBiH i za NS RS, gdje su

¹¹ Komisija je osnovana 15. aprila 2014. i sastoji se od 9 članova: 6 iz Parlamenta, a 3 iz Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije.

¹² Ovo se radi dodjelom mandata najprije sa kompenzacijske liste, uzimajući u obzir navedenu nacionalnost kandidata. Ako stranka ili koalicija koja je dobila kompenzacijski mandat nema dovoljno kandidata na listi za nacionalnost za koju nije dostignut minimum od četiri člana, mandat se dodjeljuje narednoj listi sa takvim kandidatima koja je osvojila najveći broj glasova itd. sve dok se ne dostigne minimum.

razlike u veličini izborne jedinice često prelazile preporučeno dozvoljeno odstupanje od 10%¹³. Izborne jedinice za nivo PD BiH i PD FBiH nisu preispitane od 2001. godine, uprkos zakonskoj odredbi o preispitivanju svake četiri godine. Preispitivanje granica izbornih jedinica za NS RS 2013. godine nije ispravilo nejednakosti. Usto, zakon ne precizira koje tijelo treba obaviti preispitivanje ili preduzeti mjere da se osiguraju nepristrasnost, transparentnost i široke javne konsultacije.¹⁴

Da bi se podržao princip jednakosti glasa, granice izbornih jedinica se trebaju preispitati u skladu s Izbornim zakonom, obavezama prema OSCE-u i drugim međunarodnim standardima. Zakon treba precizirati koje je tijelo nadležno za preispitivanje te da proces bude nepristrasan, transparentan i da uključuje široke javne konsultacije.

V. IZBORNA ADMINISTRACIJA

Opće izbore je provela izborna administracija od tri nivoa, predvođena CIK-om. Na srednjem nivou su 142 OIK-a, uključujući i 6 gradskih izbornih komisija i Izbornu komisiju Brčko Distrikta. Glasanje i brojanje je organizirao 5.401 birački odbor, uključujući i pet u diplomatsko-konzularnim predstavništvima. U skladu s nedavnim izmjenama i dopunama zakona, OIK i birački odbori su poštovali zahtjev da u sastavu imaju najmanje 40% pripadnika manje zastupljenog spola, iako to nije ispoštovano u svim općinskim izbornim komisijama.¹⁵ Samo jedan član CIK-a je žena.

CIK je stalno tijelo sa ukupnom odgovornošću za provođenje izbora i utvrđivanje izbornih rezultata. Ima sedam članova i zakonski je obavezan na nacionalni balans: dva Bošnjaka, dva Hrvata, dva Srbina i jedan iz reda ostalih. Predsjednik CIK-a se na bazi rotacije bira između samih članova na mandat od 21 mjesec, uz uzimanje nacionalnosti predsjednika u obzir. CIK je generalno uživao povjerenje među većinom izbornih aktera u vezi sa svojim profesionalizmom i kapacitetom da organizira izbore u skladu sa zakonom. Međutim, neki akteri su kritizirali način na koji je CIK organizirao glasanje slanjem listića putem pošte iz inostranstva (Vidi dio *Upis birača*).

CIK je održavao redovne sjednice koje su bile otvorene za medije i akreditirane posmatračke. Većinu odluka donio je jednoglasno, a sve odluke su bile dostupne javnosti na njegovoj internet strani. Povremeno učestalost sjednica nije bila dovoljna za rješavanje prigovora. Kako se približavao dan izbora, CIK je održavao *ad hoc* sjednice o kojima su posmatrači i mediji bili obaviješteni unaprijed, iako se ponekad obavještenja nisu blagovremeno pojavljivala na internet strani CIK-a. CIK je takođe dublje raspravljao o pitanjima na Kolegiju, čiji su sastanci, u skladu s Poslovníkom, bili zatvoreni za posmatračke i medije za razliku od javnih sjednica CIK-a.

Da bi dodatno povećao transparentnost procesa donošenja odluka, CIK bi mogao razmotriti propisivanje da svi sastanci CIK-a budu otvoreni za javnost.

¹³ Član 2 stav 2. tačka iv. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Komisije Vijeća Evrope za demokratiju kroz zakon (Venecijanska komisija) iz 2002. godine preporučuje da "dozvoljeno odstupanje od normi ne treba iznositi više od 10% i sigurno ne treba prelaziti 15% osim u posebnim okolnostima". Npr., na izborima za PD BiH najveća razlika između upisanih birača za svaki mandat je više nego dvostruka (115%) između Izborne jedinice 1 u RS i Izborne jedinice 2 u FBiH. Unutar RS je najveća razlika bila 91% između izbornih jedinica 1 i 3.

¹⁴ Član 2 stav 2. tačka vii. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Komisije Vijeća Evrope za demokratiju kroz zakon (Venecijanska komisija) iz 2002. godine preporučuje da se proces provodi "nepristrasno" i "uzimanjem u obzir mišljenja određene komisije, čija su većina članova nezavisni".

¹⁵ Prosječan broj ženskih članova u cijeloj izbornoj administraciji je bio 42,7%. Jedanaest OIK-a su imali samo muške članove, a dva samo ženske. Usto, odredba o zastupljenosti od 40% nije poštovana u tročlanim općinskim izbornim komisijama.

CIK je usvojio neophodne propise dosta prije izbora, uključujući i one o procedurama za dan izbora, formiranje biračkih mjesta, predlaganje i imenovanje članova biračkih odbora i objavljivanje izbornih rezultata. Ovo je omogućilo blagovremene pripreme i poštovanje svih rokova propisanih u izbornom zakonodavstvu. CIK je također provodio i edukaciju birača u elektronskim medijima preko spotova o načinu popunjavanja glasačkih listića i poticanjem učešća birača na izborima. CIK je iskusio i određeno kašnjenje u odabiru preduzeća za štampanje glasačkih listića. Međutim, svi listići su odštampani i dostavljeni u OIK-e na vrijeme.

Općinske izborne komisije su stalna tijela koja se sastoje od tri, pet ili sedam članova zavisno od veličine općine. Članove OIK-a imenuju općinska vijeća na period od sedam godina, a na svako imenovanje CIK daje saglasnost. U skladu s Izbornim zakonom, sastav OIK-a treba odražavati nacionalni sastav date općine u skladu s podacima sa posljednjeg popisa stanovništva, koji je za ove izbore i dalje bio popis iz 1991. godine.¹⁶ Šest OIK-a nisu imali sve redovne članove neposredno pred izbore, nego su imali zamjenske članove.

Općinske izborne komisije su nadležne za nadgledanje procedura glasanja i brojanja glasova na biračkim mjestima i unos podataka o preliminarnim izbornim rezultatima. Generalno su bile kooperativne sa Izbornom posmatračkom misijom OSCE/ODIHR i davale su tražene informacije. Međutim, otprilike 62 OIK-a nisu unaprijed najavljivala svoje sjednice, a 19 nije održavalo redovne sjednice. Većina OIK-a je također organizirala neformalne sastanke u cilju odlučivanja o izbornim pitanjima. Iako nije zakonski propisan uslov, pozitivno je da su 23 OIK-a imala internet strane na kojima su informirali građane o izborima.

Propisima CIK-a bi se moglo zahtijevati da OIK održavaju redovne, najavljene zvanične sjednice. Da bi povećale transparentnost, sve OIK bi mogle redovno ažurirati svoje oglasne table, a moglo bi se razmotriti i objavljivanje relevantnih informacija OIK-a na internetu.

Sedam OIK-a je obavijestilo Izbornu posmatračku misiju OSCE/ODIHR da su bili podložni političkom pritisku, a brojni sagovornici Misije OSCE/ODIHR su dalje navodili da je politički utjecaj na OIK-e bio rasprostranjen, posebno imajući u vidu da su neki članovi OIK-a zaposleni u općinskoj administraciji. Usto, neke komisije su se žalile Izornoj posmatračkoj misiji OSCE/ODIHR na teškoće u radu zbog kašnjenja u isplati naknada za njihov rad i neadekvatnog radnog prostora.¹⁷

Birački odbori provode procese glasanja i brojanja glasova na biračkim mjestima. Imenuju ih OIK za svake izbore i sastoje se od tri do pet članova, zavisno od veličine područja biračkog mjesta.¹⁸ Svi izborni kandidati imaju priliku da predlože jednak broj predstavnika za mjesta u biračkim odborima, nasumično raspoređena žrijebanjem kojeg organizira CIK, a provode OIK. Svi izborni kandidati su iskoristili priliku da predlože članove biračkih odbora.

Iako je imenovanje biračkih odbora formalno izvršeno u skladu sa zakonom, postojali su brojni vjerodostojni navodi o angažiranju izbornih kandidata u trgovini mjestima u biračkim odborima bi dobili zastupljenost u oblastima od posebnog interesa za njih, što je vodilo političkoj neravnoteži u biračkim odborima. Predstavnici iz oko 60 OIK-a su rekli da neki članovi biračkih odbora nisu istinski predstavljali političke stranke ili kandidate koji su ih predložili. Izborna posmatračka

¹⁶ U oktobru 2013. godine je održan novi popis stanovništva, a podaci se planiraju objaviti 2015. godine.

¹⁷ Općinske izborne komisije u Donjem Žabaru, Vlasenici, Potocima, Oštroj Luci, Kostajnici, Drvaru, Cazinu, Sanskom Mostu, Bihaću, Mostaru, Goraždu i Ključu

¹⁸ Ako područje ima manje od 350 upisanih birača, po zakonu birački odbor treba imati 3 člana (otprilike 17% svih biračkih mjesta), a inače pet (83% svih biračkih mjesta).

misija OSCE/ODIHR je zapazila nekoliko slučajeva takve prakse, koju su takođe javno iznosili i neki kandidati. Neki sagovornici Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR-a su navodili da je bilo biračkih odbora u kojima je u suštini bila zastupljena samo jedna politička stranka. Politička neravnoteža u biračkim odborima je ozbiljno pitanje koje podriva Izborni zakon¹⁹.

Uprkos detaljnoj regulativi procesa dodjele mjesta u biračkim odborima i nastojanjima CIK-a da osigura početnu raspodjelu u okviru zakona, CIK nije preduzeo radnje da riješi pitanja u vezi s trgovinom mjestima. Usto, iako su izborni kandidati dobili potpune spiskove članova biračkih odbora sa informacijama o predlagračima, te informacije nisu bile javno dostupne, čime se smanjivala transparentnost procesa i povjerenje aktera u biračke odbore da provode izbore bez neregularnosti, posebno kod brojanja glasova.

Iako je prisustvo predstavnika političkih stranaka na biračkim mjestima potencijalna zaštitna mjera ovog procesa, vlasti bi se trebale pozabaviti visokim rizikom političke neravnoteže u biračkim odborima provođenjem detaljnog preispitivanja zakonskih odredbi i prakse dodjele mjesta u biračkim odborima. Ovo se treba uraditi u procesu javnih konsultacija koji obuhvata i OIK-e i druge relevantne aktere. Štaviše, CIK bi mogao razmotriti objavljivanje imena organizacija koje predlažu kandidate za članove biračkih odbora po biračkim mjestima.

Općinske izborne komisije su izvele obimnu obuku za članove biračkih odbora, uključujući posebnu obuku za njihove predsjednike. Kao pozitivnu mjeru, CIK je uradio niz videoklipova kojima se objašnjava izborni proces i koji su korišteni tokom obuke i bili dostupni javnosti na internet strani CIK-a. Međutim, nisu sve obuke obuhvatale praktične vježbe o tome kako obaviti kompleksne korake, posebno brojanje glasova i pakiranje izbornog materijala.

CIK i neke OIK su izvijestili Izbornu posmatračku misiju OSCE/ODIHR da su mnogi članovi biračkih odbora bili zamijenjeni prije dana izbora. Ova praksa ne samo da je smanjila transparentnost nego je takođe dovela i do situacije da neki članovi biračkih odbora nisu prošli obuku (Vidi dio *Dan izbora*).

Vlasti bi mogle uvesti zakonski rok za zamjenu članova biračkih odbora nakon njihovog imenovanja i ograničiti mogućnost zamjene na posebne okolnosti zasnovane na opravdanim razlozima.

VI. UPIS BIRAČA

Upis birača je pasivan i obuhvata sve stanovnike iznad 18 godina osim onih kojima je pravosnažnom sudskom odlukom oduzeto pravo glasa zbog lišenja poslovne sposobnosti ili kao dio presude za teška krivična djela, uključujući i za ratne zločine. CIK je odgovoran za vođenje Centralnog biračkog spiska (CBS), koji je zasnovan na registru građana u Ministarstvu civilnih poslova BiH.

CBS uživa visok nivo povjerenja među izbornim akterima. U sveobuhvatnom procesu su birači bili u mogućnosti da provjere svoj status upisa lično u općinskim izbornim komisijama, pozivom na liniju za pomoć, SMS-om ili provjerom preko internet strane CIK-a. Neposredno pred izbore je oko 103.000 građana provjeravalo svoj status upisa i lokaciju biračkog mjesta. U slučaju grešaka, birači su mogli zatražiti ispravke preko entitetskih i lokalnih institucija nadležnih za ažuriranje registara građana, pri čemu su se promjene automatski odražavale u CBS-u. Broj birača koji su

¹⁹ Član 2.19 stav (13) Izbornog zakona predviđa da "samo jedan predstavnik jednog političkog subjekta može biti u sastavu jednog biračkog odbora."

ispunjavali uslove za ove izbore je bio 3.278.908. Izvode iz biračkih spiskova za pojedinačna biračka mjesta je odštampao CIK i dostavio općinskim izbornim komisijama i biračkim odborima.

Zakon predviđa da su jedino važeća lična karta, pasoš ili vozačka dozvola dozvoljeni za utvrđivanje identiteta birača. Iako je na prethodnim općim izborima bilo dozvoljeno glasanje biračima koji su imali potvrdu da su predali zahtjev za novu ličnu kartu, CIK je uputio instrukciju biračkim odborima da se takva praksa ne prihvata jer nije propisana zakonom. Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR je bila obaviještena da su ukupno 124.536 građana (3,8% izbornog tijela) imali istekle lične karte a nisu imali važeći pasoš ili vozačku dozvolu u vrijeme zaključivanja CBS-a.²⁰ Iako zakonska odredba o utvrđivanju identiteta birača nije pretjerana u kontekstu BiH pošto su svi građani zakonski obavezni da imaju važeće lične karte (izdavane od 2004.), mogli su se preduzeti veći naponi kako bi se osiguralo da birači znaju za promjene procedure i da ih se potakne da unaprijed obnove svoje dokumente.²¹

CIK bi mogao razmotriti poboljšanu edukaciju birača o pitanjima koja direktno utječu na prava birača, posebno u slučaju promjena procedura.

Izbjeglice i birači sa privremenim boravkom u inostranstvu su do roka, 29. jula, mogli podnijeti zahtjev za glasanje u inostranstvu putem pošte ili u diplomatsko-konzularnim predstavništvima. Oko 47.000 birača je zatražilo glasanje poštom, od kojih su 42.044 upisana.²² Oni koji su bili upisani za glasanje poštom ali su se zatekli u zemlji na dan izbora mogli su glasati nepotvrđenim listićima.

Tokom perioda upisa glasača poštom, CIK je utvrdio brojne moguće zloupotrebe koje su utjecale na otprilike 637 prijava.²³ CIK je u septembru razmotrio vjerodostojne navode za četiri slučaja u kojima su glasači u inostranstvu dobili glasačke materijale za više od jednog glasača. CIK je proveo internu istragu i zatražio od jedne od poštanskih službi u državi, BH Pošte, da podnese izvještaj o slanju glasačkih listića, ali nije utvrdio bilo kakvu krivnju uz tvrdnju da se problem mogao desiti u sistemima stranih poštanskih službi. Ti predmeti su dostavljeni u Tužilaštvo na dalju istragu.²⁴ Brojni sagovornici Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR-a su izrazili zabrinutost da su ovakvi navodi smanjili povjerenje u integritet procedure glasanja poštom.

Izborna administracija bi trebala razmotriti dodatne zaštitne mjere da ojača pouzdanost u glasanje poštom i zaštititi integritet ovog procesa. Ovo bi moglo uključivati i obaveznu upotrebu preporučenih pošiljki ili lične isporuke glasačkih listića biračima.

Interno raseljena lica imaju pravo da se upišu za glasanje u svojim privremenim boravištima ili u mjestu prebivališta prije raseljenja. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, koje je nadležno za vođenje centralne baze podataka, dostavilo je 100.090 imena interno raseljenih lica CIK-u. Međutim, CIK je naveo da je samo 84.207 unosa bilo kompletno, dok su kod ostalih evidentiranih

²⁰ Prema informacijama iz Agencije za identifikacijska dokumenta, evidencije i razmjenu podataka, od tog broja je ukupno 39.307 građana zatražilo novu ličnu kartu.

²¹ Tačka 11 Općeg komentara br. 25 Vijeća za ljudska prava UN-a na član 25 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima predviđa da "države moraju preduzeti efikasne mjere kako bi osigurale da sve osobe koje imaju pravo glasa budu u mogućnosti da ostvare to pravo."

²² Za oko 5.000 prijava je odbijen upis zbog raznih grešaka, uključujući nepotpunu dokumentaciju kao dokaz identiteta, prebivališta i državljanstva; tehničkih grešaka u prijavnom obrascu ili nepodudarajućih potpisa.

²³ Ovo je obuhvatalo slučajeve upisa mrtvih lica, višestruki upis istog lica na više od jedne adrese i slučajeve mogućeg lažnog predstavljanja.

²⁴ U vrijeme ovog izvještaja istraga nije bila okončana.

nedostajali podaci²⁵ i oni nisu mogli biti na spisku interno raseljenih lica u CBS-u.²⁶

Državne, entitetske i lokalne vlasti bi trebale učiniti više napora da osiguraju učešće interno raseljenih lica vođenjem tačnih podataka. Moglo bi se razmotriti preispitivanje sadašnjih mehanizama saradnje između CIK-a, Ministarstva civilnih poslova BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Birači i rukovodioci bolnica, zatvora i pritvorskih jedinica su imali rok do 9. septembra da podnesu prijave svojim općinskim izbornim komisijama za glasanje putem mobilnog tima. Dana 5. oktobra je CIK objavio informaciju da je ukupno 10.181 birač upisan za glasanje putem mobilnog tima. CIK je sačinio nove procedure za ovu vrstu glasanja u cilju jačanja transparentnosti i odgovornosti.²⁷ Međutim, neke OIK su se žalile da su prekratki rokovi i potreba pribavljanja medicinskih informacija da bi se opravdao zahtjev učinili ovaj proces manje obuhvatnim.

Birači u Brčko Distriktu glasaju na izborima za FBiH ili RS, zavisno od svog entitetskog državljanstva. Po prvi put, na ovim izborima i u skladu s Izbornim zakonom, morali su izvršiti upis entitetskog državljanstva da bi mogli glasati.²⁸ Ranije su birači iz Distrikta koji nisu odabrali entitetsko državljanstvo i dalje mogli glasati odabirom biračke opcije kod izbornih tijela za date izbore. Uprkos aktivnoj informativnoj kampanji o promjenama i nastojanjima vlasti da ovaj proces učine što je više moguće dostupnim i obuhvatnim, samo je 45.317 stanovnika Distrikta odabralo entitetsko državljanstvo do isteka roka 28. avgusta, a oko 40.000 nije. Građani koji su dobili entitetsko državljanstvo nakon isteka tog roka mogli su glasati nepotvrđenim listićima.²⁹

VII. OVJERA KANDIDATA

Sve političke stranke i građani sa aktivnim pravom glasa imali su mogućnost kandidiranja pod uslovom da ih ovjeri CIK. Da bi bili ovjereni, političke stranke i potencijalni nezavisni kandidati su morali podnijeti prijavu za ovjeru CIK-u i taksu za ovjeru.³⁰ Iznos takse je povećan 40% za ove izbore, što je dovelo do zabrinutosti izbornih aktera da su iznosi previsoki³¹. Takse za ovjeru su vraćane jedino kandidatima koji su izabrani i/ili dobili mandat. Odredbe o povratu takse za ovjeru su bile pretjerane i provodile su se suprotno dobroj praksi.³²

²⁵ Ovo je obuhvatalo JMB ili adresu.

²⁶ Od upisanih interno raseljenih lica je nekih 20.709 odabralo glasanje prema svom predratnom mjestu prebivališta.

²⁷ Ovo je obuhvatalo i instrukciju općinskim izbornim komisijama da dostave maršrutu i raspored posjeta, kao i obavezu da se posmatračima na zahtjev dostave ove informacije.

²⁸ U skladu s izmjenama i dopunama Zakona o ličnoj karti državljanina BiH iz 2012. godine, građani koji obnavljaju ličnu kartu moraju odabrati entitetsko državljanstvo.

²⁹ Od 28. avgusta do 30. septembra, dodatnih 1.424 građana je izvršilo upis entitetskog državljanstva. Ukupno je 1.039 birača u Brčko Distriktu glasalo nepotvrđenim listićima.

³⁰ Individualni kandidati su morali dostaviti izjave o imovinskom stanju u vrijeme ovjere inače bi bile izrečene novčane kazne strankama koje ih predlažu. Suprotno prethodnoj praksi, CIK na osnovu zaštite ličnih podataka nije objavljivao imovinske kartone.

³¹ Taksa za ovjeru je iznosila 20.000 KM za Predsjedništvo BiH i PD Parlamentarne skupštine BiH, a 14.000 KM za političke stranke na izborima za entitetski nivo (1 euro = 1,95583 KM). Ovi iznosi su bili prepolovljeni za nezavisne kandidate.

³² Dio I član 1 stav 3. tačka vi. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije (2002) preporučuje da broj glasova koje kandidat treba dobiti radi povrata takse ne treba biti pretjeran.

U skladu s dobrom praksom, vlasti bi mogle preispitati zakonske uslove za povrat takse za ovjeru tako da one ne budu pretjerane i da budu zasnovane radije na tome da kandidati osvoje razuman postotak glasova umjesto na dobijanju mandata.

Usto, izborni kandidati koji nisu bili zastupljeni u izabranom tijelu kojem je istjecao mandat (ili tijelu višeg nivoa) za koje su se prijavili, morali su prikupiti i potpise podrške³³. U skladu s ranijom preporukom OSCE/ODIHR-a, CIK je dodatno regulirao proces provjere potpisa podrške za ove izbore, tako povećavajući odgovornost. Iako je ostalo nejasno da li je potencijalnim kandidatima bilo dozvoljeno da posmatraju proces provjere potpisa, CIK je obavijestio Izbornu posmatračku misiju OSCE/ODIHR da niko od kandidata nije izrazio interes za to.

Do roka, 14. juna, CIK je ovjerio ukupno 51 političku stranku, 14 koalicija i 15 nezavisnih kandidata za takmičenje na državnim i entitetskim izborima.³⁴ Ovjera je odbijena za četiri stranke zbog nedostatka potpisa ili uplaćene takse, a jedna stranka je odustala. Iako Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR nije posmatrala proces ovjere, izgleda da je on bio sveobuhvatan uzimajući u obzir broj prijavljenih kandidata, priliku datu kandidatima da isprave prijave te da je ovaj proces bio osporen samo u ograničenom broju prigovora.³⁵

Ovjerene političke stranke su imale mogućnost formiranja koalicije, pa je 14 koalicija ovjereno za državne i entitetske izbore. Ovjereni izborni kandidati su zatim morali dostaviti kandidatske liste na uvid CIK-u. Do roka, 8. avgusta, CIK je ovjerio ukupno 3.524 kandidata na 517 odvojenih kandidatskih listi za državne i entitetske izbore. U skladu s nedavnim izmjenama i dopunama Izbornog zakona, 42% kandidata su bile žene. Na izborima za PD BiH su 23% izabranih bile žene, za PD FBiH 21%, a za NS RS 15%.

Zakon daje široka ovlaštenja CIK-u za uklanjanje sa liste kandidata koji je prekršio Izborni zakon bez obzira na težinu prekršaja. CIK je uklonio dva kandidata sa liste (Vidi dio *Prigovori i žalbe*). Ni Izborni zakon ni procedure CIK-a ne reguliraju koje se radnje preduzimaju ako kandidat bude uklonjen sa liste, uključujući i to da li i kako se ime kandidata treba ukloniti sa glasačkog listića, kako obavijestiti birače o uklanjanju sa liste i kako tretirati potencijalne glasove za takvog kandidata tokom brojanja.

Mogle bi se razmotriti izmjene i dopune zakona da se predvidi uklanjanje kandidata ili stranke sa liste samo kod teških prekršaja, jasno definiranih zakonom. Zakon bi takođe mogao jasno navoditi da se biračima trebaju dati informacije o kandidatima uklonjenim s liste da im se omogući izbor na osnovu informacija. Usto, CIK bi mogao regulirati kako bi se glasovi za kandidate uklonjene s liste mogli tretirati tokom procesa brojanja.

VIII. IZBORNA KAMPANJA

Kampanja je zvanično počela 12. septembra i završila u ponoć 10. oktobra. Iako je provođenje kampanje dobro regulirano Izbornim zakonom, on eksplicitno ne zabranjuje zloupotrebe državnih

³³ Političke stranke su trebale prikupiti 3.000 potpisa birača za izbore za Predsjedništvo BiH i PD Parlamentarne skupštine BiH, odnosno 2.000 za entitetske izbore. Nezavisni kandidati su trebali prikupiti polovinu tog broja potpisa.

³⁴ Svi nezavisni kandidati koji su podnijeli dokumentaciju su bili ovjereni.

³⁵ Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR je imala saznanja o 18 prigovora na ovjeru kandidatskih lista podnesenih CIK-u i sudovima. Tri od njih su bila osnovana, a ostali odbačeni, četiri po osnovu neplaćanja takse za ovjeru.

resursa.³⁶ Usto, nove izmjene i dopune zakona su omogućile državnim, javnim i lokalnim vlastima i institucijama da kandidatima osiguraju besplatno korištenje prostora, često bez osiguravanja jednakosti u provođenju.³⁷

Zakonodavstvo bi trebalo jasno definirati šta se smatra zloupotrebom državnih resursa u svrhe kampanje. Pristup izbornih kandidata javnim i općinskim prostorima u cilju provođenja kampanje treba biti omogućen na jednakoj osnovi i pod jednoobraznim uslovima u svim općinama.

Sve skupa, kampanja je bila uočljiva sa povećanim intenzitetom tokom zadnje sedmice iako sa manje intenziteta u područjima zahvaćenim poplavama. Okruženjem kampanje su dominirale glavne političke stranke – SDA, SBB, SDP, SNSD, SDS, HDZ i HDZ 1990. Ona je obuhvatala bilborde i postere, javne skupove,³⁸ okupljanja u zatvorenom prostoru, kampanje od vrata do vrata, medijske oglase i podjelu letaka. Usto, većina kandidata se takođe oslanjala i na internet platforme da bi promovirali svoje poruke kampanje, uz fokus na društvene medije. Žene su se pojavljivale u promotivnim materijalima i govorile na skupovima; međutim, osim par izuzetaka, jedva su bile uočljive u vođstvu stranaka.

Slobode udruživanja i okupljanja su poštovane, a svi izborni kandidati su mogli provoditi kampanju bez većih smetnji. Okruženje izborne kampanje je ostalo mirno uz tek izolirane incidente koje su prenijeli mediji ili koje je zapazila Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR³⁹. Korištenje zapaljive retorike je primijećeno u posljednjoj sedmici kampanje, uključujući i TV debate, društvene medije i u dijelu "Komentari" članaka postavljenih na internet stranama.

Iako su izborni kandidati prenosili promotivne poruke o potrebi društveno-ekonomskih reformi, stvaranju radnih mjesta, borbi protiv korupcije i evropskim i euroatlantskim integracijama, njihove kampanje su uglavnom imale negativan ton, uz okrivljavanje protivnika za nedostatak napretka. Poruke kampanje su se fokusirale na interese etničkih grupa: bošnjački kandidati su naglašavali jačanje centralnih struktura države, a hrvatski i srpski su se fokusirali na potrebu očuvanja i promocije svojih nacionalnih identiteta. Usto, srpski kandidati su zagovarali jačanje nadležnosti RS kao entiteta. Osim za tri konstitutivna naroda, nije bilo stranaka koje su konkretno predstavljale interese manjina iako su neke stranke uključivale kandidate iz reda ostalih na svoje liste. Nije takođe bilo ni promotivnih poruka ni materijala čija su konkretna ciljna grupa bile manjine.

IX. FINANSIRANJE KAMPANJE

Finansiranje izborne kampanje je regulirano Zakonom o finansiranju političkih partija, Izbornim zakonom i propisima CIK-a. Zakon ne predviđa podnošenje privremenih finansijskih izvještaja, rokove za objavljivanje i reviziju finansijskih izvještaja ni proporcionalne sankcije uprkos preporukama OSCE/ODIHR-a i Grupe država Vijeća Evrope za borbu protiv korupcije

³⁶ Član 5 stav 4 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a (1990) predviđa "jasno razdvajanje države i političkih stranaka." Usto, praksa nije u skladu s Izvještajem Venecijanske komisije o zloupotrebi resursa uprave tokom izbornih procesa: [www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2013\)033-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2013)033-e).

³⁷ Naprimjer, u Drvaru je Demokratski narodni savez podnio prigovor da SNSD ima urede za kampanju u najistaknutijem javnom objektu u gradu. Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR je zapazila i nejednaku podjelu prostora i prostorija za provođenje kampanje u Livnu.

³⁸ Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR je posmatrala 73 skupa širom zemlje.

³⁹ U Banja Luci je jedan aktivista SDS-a pretučen dok je provodio kampanju. U Mokronogama je jedan učesnik skupa SNSD-a u zatvorenom prostoru izbačen iz sale kada je osporio govornika. U Trebinju je jedan kandidat napao promotivni štand druge stranke, pa ga je CIK kasnije uklonio sa kandidatske liste.

(GRECO).⁴⁰ Sve skupa, regulatorni sistem finansiranja kampanje, ovakav kakav se trenutno provodi, nije adekvatan da osigura transparentnost, integritet i odgovornost procesa.

Regulatorni sistem finansiranja kampanje treba biti revidiran da se uzmu u obzir nedostaci utvrđeni u ovom i ranijim izvještajima OSCE/ODIHR-a i GRECO-a.

Izborni kandidati mogu finansirati svoje kampanje iz članarina i dobrovoljnih priloga od fizičkih i pravnih lica. Fizička lica mogu davati dobrovoljne priloge u iznosu do 10.000 KM, a pravna do 50.000 KM. Strani dobrovoljni prilozima, kao i finansiranje od organa uprave, javnih preduzeća i anonimni dobrovoljni prilozima su zabranjeni. Usto, parlamentarne grupe u PD Parlamentarne skupštine BiH dobijaju godišnje finansiranje iz budžeta institucija BiH, koje iznosi 0,2% od državnog budžeta u kalendarskoj godini. Izborni kandidati na entitetskom nivou imaju pravo na javno finansiranje iz entitetskih budžeta.

Svaki izborni kandidat na izborima može potrošiti do 0,30 KM po registriranom glasaču za svaki izborni nivo. Transakcije se mogu vršiti preko bankovnih računa ili u gotovini, ali nema obaveze da svi kandidati otvore namjenski bankovni račun u svrhe kampanje, što otežava praćenje novčanih tokova.⁴¹ Neki sagovornici Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR su tvrdili da su kandidati povremeno propustili da prijave sredstva i transakcije.

Moglo bi se razmotriti uslovljavanje da svi izborni kandidati otvore namjenske bankovne račune za finansiranje kampanje, kroz koje bi mogle izvršene sve transakcije za kampanju.

Nema obaveze podnošenja privremenih finansijskih izvještaja tokom izbora, ali svi izborni kandidati su obavezni da podnesu dva izvještaja o prihodima i rashodima, prvi u vrijeme ovjere koji obuhvata zadnja tri mjeseca prije ovjere, a drugi u roku od 30 dana nakon objave konačnih izbornih rezultata, za period nakon ovjere. Propust da se podnese prvi izvještaj rezultira odbijanjem ovjere, a drugi neizdavanjem uvjerenja licima koja su dobila mandat. Ovi izvještaji trebaju biti obznanjeni; međutim, zakon ne precizira rokove za reviziju ili objavljivanje tih izvještaja.⁴²

Da bi se unaprijedili transparentnost i odgovornost, zakonom se treba propisati da izvještaji o finansiranju kampanja budu stavljani na uvid javnosti i da revizija bude blagovremena. Moglo bi se takođe razmotriti i obavezivanje izbornih kandidata da dostave preliminarne izvještaje prije dana izbora kako bi obavijestili birače o finansiranju kampanje prije samog glasanja.

Nadzor nad finansiranjem kampanje provodi CIK preko svoje Službe za reviziju. Na osnovu prigovora ili na svoju inicijativu, CIK može odrediti sankcije. Zakon ne definiše jasno prekršaje pravila finansiranja kampanje niti daje raspone sankcija proporcionalnih počinjenom prekršaju. CIK je obavijestio Izbornu posmatračku misiju OSCE/ODIHR da će zbog ograničenog broja kadrova rezultati revizije biti objavljeni do dvije godine kasnije.

⁴⁰ Vidi Komentare OSCE/ODIHR-a (2011) na Zakon o finansiranju političkih partija i Izvještaj GRECO-a o usklađenosti za BiH (2013).

⁴¹ Tačka 199 Smjernica OSCE/ODIHR-a i Venecijanske komisije o regulativi za političke stranke (2010) navodi da bi "stranke takođe trebale biti obavezne da dostave osnovne informacije nadležnom državnom organu... Te informacije bi trebale obuhvatati informacije o bankovnom računu stranke i lične podatke lica nadležnih za finansije stranke".

⁴² Član 7 stav 3. Konvencije UN-a o borbi protiv korupcije (2003) obavezuje države da "jačaju transparentnost finansiranja kandidatura za izabrane javne funkcije i, gdje je moguće, finansiranja političkih stranaka." Stav 200 Smjernica OSCE/ODIHR-a i Venecijanske komisije o regulativi za političke stranke (2010) predviđa da "u nastojanju da se podrži transparentnost, dobra je praksa da ovakvi finansijski izvještaji budu blagovremeno dostupni na internetu".

Kapaciteti i kadrovi Službe za reviziju CIK-a bi se mogli ojačati da se osigura blagovremen i efikasan nadzor. U skladu s preporukama GRECO-a, zakon treba jasno definirati kršenja pravila finansiranja kampanje i uvesti efikasne, proporcionalne i obeshrabrujuće kazne za ta kršenja.

X. MEDIJI

A. OPĆI PREGLED

Sektor medija je raznolik, ali segmentiran po etničkoj liniji. Brojni sagovornici Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR izrazili su zabrinutost za stranačke uredničke politike u javnim medijima i navodili da su i javni i privatni mediji podložni pritisku političke ili poslovne elite, uključujući i omogućavanje prihoda od marketinga. Zabrinutost je takođe izražena i zbog fizičkih napada i drugih oblika pritiska na novinare. Predstavnik OSCE-a za slobodu medija je skrenuo pažnju na nekoliko takvih slučajeva i konstatirao da "novinari moraju biti u mogućnosti da slobodno izvještavaju o demonstracijama bez straha od zastrašivanja" i apelirao na vlasti da "urade sve u njihovoj mogućnosti da spriječe da takvo šikaniranje i nasilje postane trend u budućnosti."⁴³ Nekoliko izjava političkih ličnosti u predizbornom periodu su imale za cilj novinare i njihovu nezavisnost.⁴⁴

Sloboda medija se treba strogo podržavati. Miješanje u aktivnosti novinara i zaposlenih u medijima se ne treba tolerirati, a svaki navod o tome treba odmah i efikasno ispitati.

Sistem javnih emitera se sastoji od Radio-televizije BiH (BHRT) koja funkcioniše na državnom nivou i dva entitetska javna emitera, Radio-televizija FBiH (RTV FBiH) i Radio-televizija RS (RTRS). Usto, ima preko 40 TV kanala i otprilike 140 radiostanica, od kojih su oko 70 javne i rade na kantonalnom i općinskom nivou. Televizija je osnovni izvor informacija zajedno sa internetom.⁴⁵ Domaća štampa se sastoji od otprilike 600 štampanih medija, objavljenih na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku. Vodeće dnevne novine, "Dnevni avaz", navode dnevni tiraž od otprilike 30–50.000 primjeraka.

B. PRAVNI OKVIR

Izborni zakon i propisi CIK-a predviđaju sveobuhvatan pravni okvir za medijsko izvještavanje o izbornoj kampanji. Javni emiteri moraju dati najmanje tri minute besplatnog programskog vremena svakom kandidatu jednako tokom perioda zvanične kampanje. Izborni kandidati takođe mogu zakupiti vrijeme za marketing, sedmično najviše do 30 minuta kod svakog javnog emitera i 60 minuta kod svakog privatnog. Od emitera se zahtijeva da poštuju principe ravnoteže, pravednosti i nepristrasnosti, posebno u svojim informativnim emisijama. Davanje vijesti o zvaničnicima koji su takođe i kandidati je dozvoljeno pod uslovom da se ne spominje njihova kandidatura. Zakon takođe propisuje da ti zvaničnici ne smiju imati povlašten položaj u odnosu na druge učesnike u izbornom procesu.

⁴³ Vidi saopštenja predstavnika OSCE-a za medije od 14. februara 2014.: <http://www.osce.org/fom/111335> i 27. januara 2015.: <http://www.osce.org/fom/110658>.

⁴⁴ Dana 12. septembra, obraćajući se zaposlenima u *Energoinvestu – Rasklopna oprema (RAOP)*, Milorad Dodik, kandidat za predsjednika RS, odvrćao je ljude od pojavljivanja na BN TV. Dana 24. septembra, Zukan Helez, ministar u Vladi FBiH i kandidat SDP-a, u intervjuu za portal depo.ba optužio je novinare "Oslobođenja" da diskreditiraju rezultate ostvarene tokom njegovog mandata, koristeći uvredljive izraze da bi opisao pojedine novinare. Tu izjavu je osudilo Udruženje BH novinari u svom saopštenju za medije od 25. septembra. Vidi: http://www.bhnovinari.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=660%3Aprotest-zukanu-helezu-radi-verbalnog-napada-na-novinare&catid=62%3Aasopenja&Itemid=240&lang=bs.

⁴⁵ Prema Globalnom izvještaju o korištenju interneta, 67,9% stanovništva BiH koristi internet.

Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) je nadležna za reguliranje emitera i zadužena je za odlučivanje o pritužbama na aktivnosti emitera uopće, kao i tokom izbora. Ovlaštenja za primjenu izvršnih mjera kreću se od upozorenja do oduzimanja licenci za rad. U zadnjih šest godina, zbog nedostatka sporazuma vladajućih političkih stranaka, RAK funkcioniše bez generalnog direktora, čime se politizira slika o RAK-u i smanjuje njegov kapacitet da provede svoj mandat.⁴⁶

Ukupno je 11 pritužbi vezanih za izbore podneseno RAK-u; relativno mali broj kad se uporedi sa pristrasnošću zapaženom u monitoringu medija od strane civilnog društva u predizbornom periodu⁴⁷. RAK ne provodi vlastiti sistematski monitoring medija, već samo postupa po primljenim pritužbama. Zakon koji regulira rad RAK-a ne predviđa rokove za rješavanje pritužbi i nijedna pritužba primljena u predizbornom periodu nije riješena do dana izbora.⁴⁸ U kombinaciji sa nedostatkom preventivnog pristupa RAK-a da utvrdi prekršaje, ovo je podrivalo efektivno provođenje nekoliko propisa koji se odnose na medije.

Zakon treba propisati jasne smjernice za blagovremeno rješavanje pritužbi vezanih za medije. Usto, RAK treba postupati po svojoj inicijativi i mogao bi se ovlastiti za provođenje sistematskog monitoringa izvještavanja emitera o izborima i njihovog pridržavanja pravila i propisa.

Štampani i internet mediji rade na osnovu samoregulacije. Prigovore na njihovo izvještavanje rješava Vijeće za štampu BiH, samoregulacijsko tijelo za štampane i internet medije koje donosi neobavezujuće odluke. Vijeće je evidentiralo šest prigovora u vezi s izvještavanjem tokom perioda kampanje.⁴⁹

C. REZULTATI MONITORINGA MEDIJA

Monitoring medija od strane Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR⁵⁰ pokazao je da su se javni emiteri pridržavali zakonske obaveze da kandidatima omoguće jednak dio besplatnog programskog vremena tokom kampanje. Birači su bili u mogućnosti da dobiju informacije o kandidatima da bi napravili izbor na osnovu toga, posebno kroz brojne izborne debate i emisije. Međutim, bilo je samo nekoliko debatih emisija u kojima su učestvovali svi ključni kandidati. Usto, istinska debata o suštinskim pitanjima i prijedlozi konkretnih politika o tome kako rješavati ključne probleme u državi su izostali.

Javni emiteri pod monitoringom (kao i neki privatni) prikazivali su kampanje u posebnim emisijama o izborima, obično emitiranim van udarnog vremena gledanja. Suprotno tome, informativne emisije koje imaju širu gledanost doslovno su išle bez izvještaja o kampanjama. Kroz izvještavanje o službenim aktivnostima u tim informativnim emisijama, zvaničnici koji su takođe bili i kandidati dobili su više pažnje u javnim medijima u poređenju sa drugim kandidatima, što je u suprotnosti sa državnim zakonodavstvom. Štaviše, mediji su dali tim političkim akterima platformu za promociju, a da joj se nisu suprotstavili kritičkim stavovima i analizama.

⁴⁶ Po Zakonu o komunikacijama, generalnog direktora bira Vijeće RAK-a, a odobrava Vijeće ministara BiH.

⁴⁷ Npr., vidi izvještaj Media Plan Instituta: <http://www.mediaplan.ba/?ID=254>.

⁴⁸ Član 45 Zakona o komunikacijama propisuje da "Agencija nastoji riješiti pritužbe u razumnom roku."

⁴⁹ Tri prigovora su odbijena na osnovu nenadležnosti Vijeća za štampu. Preostala tri su bila neriješena u vrijeme ovog izvještaja.

⁵⁰ Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR je provodila monitoring medija od 12. septembra do 10. oktobra, vršeći monitoring izvještavanja o izborima i kampanji u emisijama u udarno vrijeme na tri javna kanala: BHT (BHRT), FTV (RTV FBiH) i TV RTRS; i četiri privatna: OBN, *Hayat TV*, TV1 i BN TV. Usto, informativne emisije na TV PINK-a BiH i FACE TV-a su takođe bili pod monitoringom, kao i sadržaj novina "Dnevni avaz", "Glas Srpske", "Oslobođenje" i "Press RS".

Javni servis BHRT je generalno neutralno davao vijesti o političkim akterima (preko 35 subjekata je dobilo vijesti od otprilike 30 sekundi svaki), fokusirajući se na državne i entitetske vlasti, kao i druge zvaničnike. Vijeće ministara BiH je dobilo najveći udio pokrivenosti, 23%, nakon čega ide Vlada FBiH sa 11%, a Vlada RS je dobila 5%. SDA je dobila 8%, što je najveći postotak pokrivenosti među političkim subjektima na ovom kanalu. Međutim, znatan dio tog izvještavanja nije bio vezan za kampanju i odnosio se na predsjednika SDA, Sulejmana Tihića, koji je umro 25. septembra.

Javni servis FTV (RTV FBiH) je dao najveći udio svog informativnog izvještavanja, 25%, Vladi FBiH, sa sve skupa neutralnim pristupom izvještavanju o političkim akterima. To je bilo dosta pozitivno dešavanje s obzirom da su mnogi sagovornici Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR navodili da je FTV podložna političkom utjecaju.⁵¹ Suprotno tome, RTRS je demonstrirala jasnu pristrasnost u korist predsjednika RS i Vlade RS, posvećujući im više od 57% od svog ukupnog davanja vijesti o političkim akterima, uglavnom u pozitivnom tonu.

Javni emiteri se trebaju pridržavati svoje obaveze da osiguraju nepristrasno i uravnoteženo izvještavanje o svim strankama i kandidatima u svojim informativnim i političkim emisijama.

Većina privatnih TV kanala pod monitoringom pokazala je tendencije da favorizira konkretne političke aktere. Privatna TV1 je intenzivno podržavala zvaničnike SDP-a iz raznih državnih i federalnih struktura, posebno naglašavajući njihove inicijative na izgradnji puteva. Članovi SDP-a, uključujući i ministra komunikacija i prometa BiH i premijera FBiH, često su se pojavljivali u informativnim emisijama, dok je lider SDP-a i ministar vanjskih poslova BiH bio gost u Dnevniku TV1 zadnjeg dana kampanje skoro pola sata.

TV Pink je imala određeno izvještavanje o političkim dešavanjima pored vijesti o zvaničnicima i pozivala je specijalne goste da nastupe u informativnim emisijama. Dana 18. septembra je bošnjački član Predsjedništva BiH u svom zvaničnom svojstvu dobio devetominutni intervju u kojem je otvoreno promovirao svoj uspjeh. Za razliku od većine emitera pod monitoringom, *Hayat* TV je bila kritična prema većini kandidata uz davanje relativno pozitivnog izvještavanja o bošnjačkom članu Predsjedništva BiH i Vladi FBiH, dajući ovoj drugoj 35% od izvještavanja, što je najveći iznos programskog vremena na ovom kanalu. Privatna TV OBN je ograničeno izvještavala o političkim akterima i nije dala analitičko izvještavanje u informativnim emisijama koje je pratila Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR.

BN TV je dala 26% uglavnom neutralnog izvještavanja o SDS-u, što je najveći udio izvještavanja na ovom kanalu. Suprotno tome, SNSD je dobio 15%, a Vlada RS i predsjednik RS zajedno 30% uglavnom negativnog izvještavanja. Opozicijske stranke, PDP i Narodni demokratski pokret, dobile su 8, odnosno 6%, izvještavanja, uglavnom u neutralnom tonu. FACE TV se nije koncentrirala na aktivnosti zvaničnika nego se umjesto toga fokusirala na važnije stranke, poput SDA, SNSD i SDP, dajući im ukupno 50% prostora i uglavnom negativno izvještavanje.

Iako su tvrdile da su zadržale neutralne uredničke politike, većina novina pod monitoringom pokazala je pristrasnost u korist ili protiv određenih političkih opcija. Dnevne novine "Dnevni avaz" su jasno podržavale SBB s kojim su povezane, a istovremeno oštro kritizirale SDA i SDP. "Glas Srpske", kao i "Press RS", favorizirali su SNSD i predsjednika RS. "Dnevni list" je pokazao pristrasnost prema HDZ 1990. Od svih štampanih medija koji su bili predmet monitoringa, "Oslobođenje" je pokazalo najviše raznoliko izvještavanje o političkim akterima.

⁵¹ Na FTV je SDA dobila veliki udio u informativnim emisijama (17%), ali takođe, u ovom slučaju se većina tog izvještavanja odnosila na smrt Sulejmana Tihića.

XI. PRIGOVORI I ŽALBE

Pravni lijekovi su ograničeni na one birače i političke subjekte čija su prava direktno prekršena.⁵² Izborne komisije takođe mogu rješavati slučajeve mogućih neregularnosti na vlastitu inicijativu. Općinske izborne komisije imaju nadležnost za odlučivanje u većini slučajeva kršenja pravila kampanje, dok je CIK prva instanca u rješavanju većine prigovora vezanih za izborni proces. Sve odluke CIK-a podliježu sudskom preispitivanju od strane Apelacijskog odjeljenja Suda BiH kao zadnje instance, osim u slučajevima kršenja ustavnih prava. Ustavni sud prihvata podneske pojedinaca čija su osnovna prava prekršena i kada su svi drugi domaći pravni lijekovi iscrpljeni.

Za ove izbore, sistem rješavanja sporova nije bio dosljedno provoden. Neki prigovori su odbijeni po osnovu da prava podnosioca prigovora nisu bila direktno prekršena, ali ih je CIK ipak razmatrao na vlastitu inicijativu.⁵³ Usto, prigovore na kršenje izbornih procedura, uključujući imenovanja u biračke odbore i neregularnosti na dan izbora, rješavale su u prvoj instanci OIK umjesto direktno CIK, što nije u skladu sa zakonom.⁵⁴ Nekoliko sagovornika Izborne posmatračke misije OSCE/ODIHR je navelo da bi sistem rješavanja izbornih sporova bio efikasniji ako bi OIK dobile prvostepenu nadležnost za prigovore u vezi s danom izbora.

Pravo podnošenja prigovora treba omogućiti svakome u svakoj fazi izbornog procesa.

Moglo bi se razmotriti davanje eksplicitne prvostepene nadležnosti općinskim izbornim komisijama za prekršaje koji se odnose na određene aspekte izbornog procesa, uključujući i one na dan izbora.

Svi prigovori u vezi s izborima se moraju podnijeti u roku od 24 sata i biti riješeni u roku od tri dana. Na te odluke se može uložiti žalba u roku od 48 sati. Često ni CIK ni sudovi nisu ispoštovali zakonske rokove za rješavanje i brojni prigovori podneseni u predizbornom periodu su rješavani nakon dana izbora.⁵⁵ Usto, ni CIK ni sudovi nisu rješavali izborne sporove uz prisustvo javnosti, dovodeći u pitanje stav 12 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a (1990) i dobru praksu.⁵⁶ Međutim, strane u postupku su pozivane da dostave pismeno izjašnjenje u prilog svojih tvrdnji. Iako je bilo pozitivno dešavanje to da se uvede centralizirana baza podataka o prigovorima, CIK je nije stavio na uvid javnosti niti je objavljivao bilo kakve informacije o prigovorima i odlukama.⁵⁷

Zakon se treba izmijeniti i dopuniti kako bi se osiguralo da prigovore rješavaju izborne komisije i sudovi na sjednicama koje i podnosiocu prigovora i protivnoj strani omogućavaju pravo da budu saslušani.

⁵² Vidi Dio II član 3 stav 3. tačka f. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije (2002)

⁵³ CIK je odbacio dva prigovora po osnovu da prava stranaka nisu bila prekršena: jedan na prijevremeno vođenje plaćene kampanje, a druga u vezi s lažnim identitetom kandidata. CIK je naknadno izvršio uvid u oba pitanja na vlastitu inicijativu i izrekao novčane kazne u oba slučaja.

⁵⁴ Vidi članove 6.4 i 6.6 Izbornog zakona.

⁵⁵ U slučaju CIK-a, rok se može produžiti za 24 sata za izjašnjenje strana. Iz Suda su naveli da je njihovo preispitivanje bilo često odgađano i za više od tri dana do narednog radnog dana.

⁵⁶ Član 12 Kopenhagenskog dokumenta OSCE-a (1990) predviđa da "postupci se mogu održavati zatvoreni za javnost samo u uslovima propisanim zakonom i u skladu s obavezama na osnovu međunarodnog prava i međunarodnih obaveza." Usto, vidi Dio II, član 3 stav 3. tačka h. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije (2002).

⁵⁷ Član 19 stav 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (1996) navodi da "svako ima pravo na slobodu izražavanja; to pravo obuhvata slobodu da traži, dobija i širi informacije i misli svake vrste, bez obzira na granice, bilo usmeno, pismeno, štampom ili u umjetničkoj formi ili bilo kojim drugim sredstvom po svom izboru."

Da bi se osigurao efikasan pravni lijek, zakonski rokovi za rješavanje se trebaju poštovati. Usto, da bi ojačao transparentnost i odgovornost, CIK treba blagovremeno objavljivati informacije o prigovorima i odlukama.

Prije dana izbora je preko 200 prigovora i žalbi podneseno izbornim komisijama na temu prijevremenog plaćenog oglašavanja, oštećenja promotivnih materijala, imenovanja članova biračkih odbora i OIK-a, ovjere kandidata i upisa birača. Velika većina je odbijena kao neosnovana. U četiri slučaja su izrečene novčane kazne, u dva slučaja je naređeno uklanjanje promotivnih postera, a u dva slučaja su kandidati uklonjeni s liste i izrečene su novčane kazne. Dana 5. i 8. oktobra je CIK uklonio dva kandidata sa liste zbog onoga što je CIK definirao kao korištenje jezika koji bi nekoga mogao navesti ili potaći na nasilje ili širenje mržnje. CIK je primijenio prilično široko tumačenje zakonske odredbe.⁵⁸ Usto, objavio je informacije o uklanjanju kandidata s liste prije isteka roka za žalbu sudu.

Na otprilike 35 odluka CIK-a je podnesena žalba sudu, i sve osim dvije su odbijene. Prigovori o isticanju promotivnih postera na nezakonitim mjestima i oštećenje postera su odbačeni kao neblagovremeni jer nisu podneseni u roku od 24 sata nakon isticanja postera prvog dana kampanje, što je prestrogo tumačenje zakona.⁵⁹

Izborne komisije i sudovi se trebaju suzdržati od rješavanja prigovora na previše formalistički način i trebaju detaljno razmotriti sve slučajeve.

Predmeti koji možda sadrže elemente krivičnog djela se dostavljaju tužiocu, ali duge istrage ne osiguravaju efikasno izvršenje pravde; brojni predmeti sa ranijih izbora su još uvijek u postupku u Tužilaštvu. Tužilaštvo je otvorilo istragu u nekoliko slučajeva, uključujući i brojne slučajeve vezane za glasanje iz inostranstva, ali nisu preduzete nikakve radnje prije dana izbora.

Istraga izbornih prekršaja koju vode tužioci treba biti provođena blagovremeno da se osigura efikasan pravni lijek. Kada se utvrde neregularnosti, krivce treba pozvati na odgovornost.

XII. POSMATRANJE IZBORA

U skladu s obavezama prema OSCE-u, zakon omogućava posmatranje izbornog procesa akreditiranim posmatračima, uključujući i predstavnike izbornih kandidata, udruženja građana i međunarodne posmatračke. Po zakonu, akreditirani posmatrači mogu posmatrati cijeli izborni proces i tražiti informacije i dokumente od izborne administracije na svim nivoima.

U dešavanju koje je pozdravljeno, sedam organizacija civilnog društva je osnovalo koaliciju "Pod lupom" radi posmatranja cijelog izbornog procesa.⁶⁰ "Pod lupom" je angažirala i obučila ukupno 3.000 posmatrača, koji su bili raspoređeni na oko 1.400 biračkih mjesta. Koalicija je objavila preliminarni izvještaj, uključujući i nalaze vezane za izbornu kampanju i rad izborne

⁵⁸ Član 7.3 stav (1) tačka 7 Izbornog zakona zabranjuje "korištenje jezika koji bi nekoga mogao navesti ili potaći na nasilje ili širenje mržnje, ili objavljivati ili upotrebljavati slike, simbole, audio i video zapise, SMS poruke, internet komunikacije ili druge materijale koji mogu tako djelovati." U prvom slučaju je kandidat SP sjekinom uništio promotivni štand SDS-a. U drugom slučaju, kandidat PDP-a je na jednom promotivnom skupu poticao publiku koja se izrugivala njegovoj protivnici Željki Cvijanović.

⁵⁹ Dio II član 3 stav 3. tačka b. Kodeksa dobre prakse u izbornim pitanjima Venecijanske komisije (2002) predviđa da "procedura mora biti jednostavna i lišena formalizma, konkretno u vezi s dopustivošću žalbi."

⁶⁰ "Pod lupom" obuhvata sljedeće organizacije civilnog društva: Centri civilnih inicijativa, Omladinska informativna agencija, Infohouse, Centar za građansku saradnju, Perpetuum mobile Banja Luka, DON Prijedor i Forum građana Tuzle. Za izvještaje "Pod lupom", vidi: <http://podlupom.org/en/arhiva.php>.

administracije, te navela u izvještaju svoje preliminarne nalaze o danu izbora i brojanju glasova. Za decembar je koalicija planirala da objavi svoj završni izvještaj, uključujući i preporuke za unapređenje izbornog procesa.

Općinske izborne komisije su akreditirale više od 60.000 posmatrača iz političkih stranaka. Ukupan broj akreditiranih međunarodnih posmatrača je bio 552, koji su dolazili iz raznih međunarodnih organizacija, stranih izbornih komisija i rezidentnih ambasada i konzulata. Na dan izbora je Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR zapazila posmatrače iz političkih stranaka na 97%, a iz nestranačkih udruženja građana na 30% posmatranih biračkih mjesta.

XIII. DAN IZBORA

Dan izbora je generalno tekao uredno, a posmatrači Međunarodne posmatračke misije su ga ocijenili pozitivno. Međutim, neke neregularnosti, uglavnom vezane za tajnost glasa, zapažene su tokom cijelog dana. Izborni proces se znatno pogoršao tokom procesa brojanja, uz pojavu pitanja vezanih za transparentnost i odgovornost procesa pošto mnogi birački odbori nisu poštovali kompleksne procedure pripremljene da se osigura integritet utvrđivanja izbornih rezultata. Usto, prijavljivane su čvrste indicije o trgovini mjestima u biračkim odborima i višestruke pojave miješanja od strane posmatrača iz političkih stranaka. Početna izrada zbirnih rezultata u općinskim izbornim komisijama je bila ocijenjena pozitivno; međutim, nedostatak propisa o procedurama OIK-a je doveo do nedosljednosti, uključujući i tehničke greške pri unošenju rezultata u obrasce za zbirne rezultate. Ova zapažanja su naglasila potrebu bolje obuke članova biračkih odbora. CIK je objavio da je odziv birača iznosio 54,5%.⁶¹

A. OTVARANJE I GLASANJE

Biračka mjesta su bila otvorena od 07:00 do 19:00. Međutim, zbog odsustva članova biračkih odbora na nekim mjestima (nepojavljivanje ili kašnjenje) i činjenice da su se glasački listići za sve nivoe morali prebrojati prije otvaranja biračkog mjesta, kašnjenja u otvaranju su zapažena na 51 od 124 posmatrana biračka mjesta.⁶² CIK je naveo da je na više od 200 biračkih mjesta kašnjenje bilo znatno. Neka biračka mjesta su ponovo morala prebrojavati listiće pošto se rezultati prvog brojanja nisu slagali sa automatski izračunatim brojem.

Procedure otvaranja su uveliko poštovane. Međutim, zapažene su neke neregularnosti, uključujući i neupisivanje serijskih brojeva sa glasačke kutije u 24 slučaja i miješanje posmatrača iz političkih stranaka u rad biračkih odbora u 6 slučajeva. Prema propisima CIK-a, birački odbori trebaju evidentirati prisustvo posmatrača na biračkim mjestima i zadržati njihove identifikacijske dokumente dok ovi vrše posmatranje. Iz CIK-a su objasnili da su objasnili da se ovim osigurava propisna evidencija prisustva posmatrača, uključujući i njihovo vrijeme dolaska i odlaska. Međutim, u 11 slučajeva je zapaženo da birački odbori tokom otvaranja nisu evidentirali imena posmatrača iz udruženja građana.

U ukupno pozitivnoj ocjeni glasanja, proces je konstatiran kao dobar ili veoma dobar u 94% posmatranih slučajeva. Bilo je regionalnih varijacija u ukupnoj procjeni: dok je glasanje ocijenjeno lošim ili veoma lošim u otprilike 2% posmatranih slučajeva u Sarajevu i 3% na jugu, u zapadnim dijelovima zemlje je to iznosilo 9%, a u sjevernim 7%.⁶³ Takođe, biračka mjesta u urbanim

⁶¹ Odziv je bio 54,1% na državnom nivou; 52,7% u FBiH i 56,5% u RS.

⁶² Od njih su četiri otvorena sa zakašnjenjem većim od jednog sata.

⁶³ Problemi na dan izbora su bili najizraženiji u Bihaću i Livnu, sa 15% loših ili 11% veoma loših ocjena.

područjima su ocijenjena pozitivnije, sa 96% kao dobra i kao veoma dobra, a za ruralna je to bilo 91%.

Posmatrači Međunarodne izborne posmatračke misije su konstatali nedostatak jednoobraznosti u primjeni pravila o utvrđivanju identiteta birača, i na najmanje 21 posmatranom biračkom mjestu je nekim biračima bilo dozvoljeno da glasaju bez važeće lične karte. Ovo je bilo posebno primjetno na biračkim mjestima u Travniku, Novom Travniku, Vitezu, Busovači i Zenici gdje je bio znatan broj birača sa isteklim ličnim kartama.

Grupno/porodično glasanje je zapaženo na otprilike 16% posmatranih biračkih mjesta. Izborni zakon omogućava glasanje uz pomoć drugog lica na osnovu jednostavnog usmenog zahtjeva. Glasanje uz pomoć drugog lica se evidentira na izvodu iz CBS-a, a po zakonu, jedno lice može pomagati samo jednom biraču. Međutim, pomoć istog lica više od jednom biraču je zapažena na 3% biračkih mjesta. Glasanje umjesto drugog lica je zapaženo na 2% biračkih mjesta. Miješanje posmatrača iz političkih stranaka i udruženja građana u rad biračkih odbora se nastavilo u 18 slučajeva tokom glasanja.

Članovi biračkih odbora izgovaraju ime birača naglas pri izdavanju glasačkih listića. Brojni izborni akteri su istakli zabrinutost da pošto posmatrači koji predstavljaju kandidate imaju izvode iz CBS-a, ovakva praksa se mogla koristiti da se zastraše oni koji izađu na glasanje i/ili imati posljedice na one čiji je izbor da ne glasaju. OSCE/ODIHR nije upoznat sa bilo kakvim zvaničnim prigovorima u ovom pogledu.

Tajnost glasa nije bila osigurana na 7% posmatranih biračkih mjesta, uglavnom zbog činjenice da su glasačke kabine bile preblizu jedna drugoj ili nisu bile propisno okrenute, ali takođe i zbog činjenice da glasači nisu ispravno savijali listiće prije ubacivanja u glasačku kutiju.⁶⁴

Relativno veliki broj pojava grupnog glasanja i neregularnog glasanja uz pomoć drugog lica podvlači potrebu da vlasti pojačaju programe edukacije birača, uključujući i fokus na značaj i obavezu osiguravanja tajnosti tokom glasanja.

B. BROJANJE

Ukupna ocjena brojanja glasova je bila negativnija i vezana za nedostatak znanja članova biračkih odbora o procedurama i generalnu neorganiziranost, pri čemu je 25% posmatranih biračkih mjesta ocijenjeno kao loše ili veoma loše. U 41% posmatranih slučajeva obrasci za brojno stanje nisu bili popunjeni prije početka brojanja, u 14% posmatranih slučajeva su članovi biračkih odbora unaprijed potpisivali obrasce za zbirne rezultate, a u 30% posmatranih slučajeva se obrasci nisu slagali. Iako su posmatrači Međunarodne posmatračke misije zapazili samo jedan slučaj namjerne zloupotrebe procesa brojanja, brojna kršenja procedura, uključujući i raspored kojim su se trebale obavljati radnje da bi se osigurali odgovornost i integritet procesa, naglašavaju potrebu za boljom obukom, kao i problem velikog broja promjena članova biračkih odbora blizu dana izbora. Oboje je doprinijelo problemu da biračka mjesta vode manje obučeni i manje iskusni članovi biračkih odbora. Miješanje posmatrača iz političkih subjekata i udruženja građana u rad biračkih odbora se nastavilo u 13 slučajeva tokom brojanja glasova.

Transparentnost procesa brojanja glasova je ocijenjena pozitivno na većini biračkih mjesta. Međutim, na 30% posmatranih biračkih mjesta obrasci za zbirne rezultate nisu dati posmatračima, što predviđaju propisi CIK-a. Ovo se dešavalo zbog činjenice da birački odbori nisu dobili odgovarajuće obrasce za prepisivanje obrazaca zbirnih rezultata koje bi dali posmatračima. Iz

⁶⁴ Zahtjev CIK-a državi da nabavi providne glasačke kutije nije odobren za ove izbore.

CIK-a su naveli da bi prepisivanje obrazaca zbirnih rezultata za posmatrače nakon svakog brojanja oduzelo previše vremena.

Da bi povećao transparentnost procesa, CIK treba osigurati da kopije obrazaca za zbirne rezultate budu date svim akreditiranim posmatračima koji to traže. Moglo bi se razmotriti utvrđivanje praktičnog načina za ovo, što bi osiguralo da svaki posmatrač dobije kopiju bez ometanja procesa.

C. PRIGOVORI I ŽALBE NA DAN IZBORA

Na biračkim mjestima su članovi biračkih odbora, posmatrači i birači mogli u Zapisnik o radu biračkog odbora evidentirati zapažene navodne neregularnosti. Na osnovu tih "osnovanih primjedbi", kandidat može podnijeti službeni prigovor ili CIK može razmotriti dato pitanje po službenoj dužnosti.

Oko 260 prigovora je podneseno općinskim izbornim komisijama u vezi s kršenjem izborne šutnje, promotivnim materijalima i promotivnim aktivnostima ispred biračkih mjesta, odbijanjem pristupa akreditiranih posmatrača biračkim mjestima, biračima sa isteklom ličnom kartom kojima je i odbijano i dozvoljeno da glasaju, biračima sa unaprijed popunjenim listićima, ubacivanjem dodatnih listića u glasačke kutije, glasanjem umjesto drugog, kupovinom glasova i neslaganjima u obrascima za zbirne rezultate. Usto, iz CIK-a je navedeno da su dobili oko 40 prigovora o neregularnostima na dan izbora, koje su prosljedili općinskim izbornim komisijama. Velika većina tih prigovora je odbijena bez sadržajnijeg uvida i nije preduzeta nikakva radnja. Prigovore na neslaganje u obrascima za zbirne rezultate su OIK prosljedile CIK-u.

D. IZRADA I OBJAVLJIVANJE ZBIRNIH REZULTATA

U skladu s Izbornim zakonom, birački odbori su imali 12 sati nakon zatvaranja biračkih mjesta da obave brojanje, popune obrasce za zbirne rezultate i dostave ih općinskim izbornim komisijama koje su unijele rezultate po biračkim mjestima u bazu podataka CIK-a o rezultatima. Ovaj proces je Međunarodna izborna posmatračka misija ocijenila pozitivno u svim osim u jednom od 77 posjećenih OIK-a, čak iako je 16 OIK-a bilo pretrpano, uglavnom zbog neadekvatnog prostora.

U otprilike 13 OIK-a su posmatrači međunarodne misije zapazili da je većina obrazaca za zbirne rezultate iz biračkih odbora koje su unosile OIK imala neslaganja, poput broja važećih glasova koji se nije slagao sa ukupnim brojem glasova za političke subjekte, dok je u mnogim drugim općinskim izbornim komisijama ovaj problem bio manje izražen. Ovo je još jednom podvuklo važnost obuke članova biračkih odbora. OIK su dobile instrukciju od CIK-a da unesu rezultate bez obzira na moguće tehničke ili matematičke greške. Međutim, ova procedura nije formalno regulirana i nije bila dosljedno primjenjivana; neki birački odbori su vraćeni da isprave greške u obrascima. Proces unošenja podataka je ostao nereguliran za ove izbore.

Da bi osigurao dosljednost i povećao transparentnost procesa izrade preliminarnih zbirnih rezultata, CIK bi mogao razmotriti detaljnije reguliranje rada OIK-a tokom prijema izbornog materijala i izrade zbirnih rezultata.

Posmatrači iz političkih stranaka su bili prisutni na 24 posmatrana biračka mjesta, a iz udruženja građana na 47. Iako je proces unosa podataka o preliminarnim rezultatima generalno ocijenjen kao transparentan, pristup posmatrača prostoriji za unos podataka nije bio dozvoljen u 7 OIK-a, a posmatrači nisu imali jasan uvid u proces u 8 OIK-a.

CIK je naveo da neke OIK nisu poštovale rokove za izvještavanje o rezultatima za sva biračka mjesta u roku od 24 sata nakon njihovog zatvaranja.⁶⁵ CIK je objavio djelimične preliminarne rezultate za Predsjedništvo BiH u ponoć na dan izbora, a za sve ostale izborne nivoe naredno popodne. Međutim, za ove izbore je CIK odlučio da ne objavljuje rezultate po biračkim mjestima sve dok svi obrasci nisu bili ponovo uneseni u Glavnom centru za brojanje (GCB) u Sarajevu, gdje je CIK vršio verifikaciju i potvrdu izbornih rezultata. Raspored rezultata izbora po biračkim mjestima je objavljen tek 27. oktobra. Ovo je smanjilo transparentnost izbornih rezultata za duži period.

CIK treba objavljivati rezultate po biračkim mjestima što je prije moguće nakon dana izbora, uključujući i djelimične i privremene rezultate.

CIK je imao 20 dana nakon izbora da utvrdi preliminarne rezultate, ali je i morao redovno objavljivati ažurirane zbirne rezultate.⁶⁶ Tokom procesa verifikacije rezultata je GCB utvrdio brojne tehničke probleme u obrascima za zbirne rezultate i podnosio dnevne izvještaje o napretku CIK-u.⁶⁷ Proces verifikacije rezultata je složena operacija, koju je CIK profesionalno organizirao. Međutim, CIK je nije regulirao, što bi moglo voditi proizvoljnim tumačenjima o tome koje se greške i neslaganja u obrascima za zbirne rezultate iz biračkih odbora mogu tolerirati i uključiti u potvrđene rezultate izbora bez ponovnog brojanja. Tokom ovog procesa je CIK davao ograničene informacije javnosti. Usto, iako propisi CIK-a predviđaju da akreditirani posmatrači mogu posmatrati sve aktivnosti u GCB-u, proces verifikacije je proveden u prostorijama koje nisu adekvatne za posmatranje.

Da bi se povećala transparentnost procesa verifikacije rezultata, proces se treba regulirati detaljno, a CIK bi mogao razmotriti davanje više informacija javnosti o svojim aktivnostima imajući u vidu razmjenu, kompleksnost i važnost ovog procesa.

Nakon objave potpunih preliminarnih rezultata ima rok od tri dana za podnošenje zahtjeva za ponovno prebrojavanje ili poništenje rezultata sa biračkih mjesta⁶⁸. Zahtjevi podneseni prije objave su odbačeni kao preuranjeni, a podnosioci zahtjeva su upućeni da ponovo podnesu zahtjev nakon zvaničnog roka.⁶⁹ CIK može narediti ponovno prebrojavanje na osnovu zahtjeva ili po službenoj dužnosti ako bi povreda utjecala na ukupne izborne rezultate. CIK je odlučio da provede ponovno brojanje za ukupno preko 200 biračkih mjesta gdje su neslaganja u obrascima za zbirne rezultate mogla utjecati na promjene u dodjeli mandata. Na kraju ponovna prebrojavanja nisu rezultirala promjenama u dodjeli mandata. Protiv odluka CIK-a o potvrdi rezultata u određenim oblastima su podnesene dvije žalbe.⁷⁰ Jedna od njih je prihvaćena, pa je broj glasova ispravljen u skladu s tim, dok je druga odbijena. Usto, bila su i dva zahtjeva SNSD-a za poništenje rezultata za sve nivoe u Novom Gradu i Bijeljini. Oba zahtjeva su odbačena kao neosnovana.

⁶⁵ Naprimjer, u Mostaru, Doboju i Kotor Varoši.

⁶⁶ Jednom dnevno prvih pet dana nakon izbora i nakon toga jednom na svakih 48 sati.

⁶⁷ Proces verifikacije izbornih rezultata po biračkim mjestima se sastojao od drugog unosa podataka sa obrazaca za zbirne rezultate iz biračkih odbora u GCB-u, uz provjeru neslaganja između prvog i drugog unosa, rješavanje očitih grešaka u obrascima i utvrđivanje rezultata iz biračkih odbora koji se nisu mogli utvrditi iz obrazaca zbog grešaka, bez ponovnog brojanja.

⁶⁸ Zahtjeve mogu podnositi izborni kandidati u izornoj jedinici u kojoj se kandidiraju, posmatrači za biračka mjesta koja su posmatrali, grupa od 50 birača za biračko mjesto na kojem su glasali ili OIK u svojim općinama.

⁶⁹ Prije objave preliminarnih rezultata izbora je CIK primio 20 zahtjeva za ponovno prebrojavanje od HSP-a BiH, NDP-a, Stranke demokratske aktivnosti, Prve stranke, SBB-a, SDP-a, SDS-a, SNSD-a i SNS-a.

⁷⁰ Žalbe su podnijeli SDA u Bosanskoj Krupi i SDP u Doboju Istok.

Izborni zakon obavezuje CIK da objavi konačne rezultate izbora 30 dana nakon izbora (11. novembra). CIK je ispoštovao ovu zakonsku obavezu i službeni rezultati izbora su bili objavljeni 10. novembra.

XIV. PREPORUKE

Ove preporuke, na način na koji su sadržane kroz cijeli tekst, ponuđene su sa ciljem jačanja provođenja izbora u BiH i podrške nastojanjima da se oni u potpunosti dovedu u sklad sa obavezama prema OSCE-u, drugim međunarodnim obavezama i standardima za demokratske izbore. Ove preporuke trebaju biti shvaćene u kombinaciji sa ranijim preporukama OSCE/ODIHR-a koje su ostale za rješavanje. OSCE/ODIHR je spreman pomoći vlastima u BiH da dalje unaprijede izborni proces i riješe preporuke sadržane u ovom i prethodnim izvještajima.⁷¹

A. PRIORITETNE PREPORUKE

1. U skladu s presudama Evropskog suda za ljudska prava i ranijim preporukama OSCE/ODIHR-a, ograničenja prava glasa i kandidiranja na osnovu etničke pripadnosti i prebivališta trebaju se ukloniti iz zakona.
2. Da bi se podržao princip jednakosti glasa, granice izbornih jedinica se trebaju preispitati u skladu s Izbornim zakonom, obavezama prema OSCE-u i drugim međunarodnim standardima. Zakon treba precizirati koje je tijelo nadležno za preispitivanje te da proces bude nepristrasan, transparentan i da uključuje široke javne konsultacije.
3. Pravo podnošenja prigovora treba biti omogućeno svakome u svakoj fazi izbornog procesa.
4. Regulatorni okvir finansiranja kampanje treba biti revidiran da se uzmu u obzir nedostaci utvrđeni u ovom i ranijim izvještajima OSCE/ODIHR-a i GRECO-a.
5. Istraga izbornih prekršaja koju vode tužioci treba biti provođena blagovremeno da se osigura efikasan pravni lijek. Kada se utvrde neregularnosti, krivce treba pozvati na odgovornost.

B. OSTALE PREPORUKE

Izborna administracija

6. Da bi dodatno povećao transparentnost procesa donošenja odluka, CIK bi mogao razmotriti propisivanje da svi sastanci CIK-a budu otvoreni za javnost.
7. Propisima CIK-a bi se moglo zahtijevati da OIK održavaju redovne, najavljene zvanične sjednice. Da bi povećale transparentnost, sve OIK bi mogle redovno ažurirati svoje oglasne table, a moglo bi se razmotriti i objavljivanje relevantnih informacija OIK-a na internetu.
8. Iako je prisustvo predstavnika političkih stranaka na biračkim mjestima potencijalna zaštitna mjera ovog procesa, vlasti bi se trebale pozabaviti visokim rizikom političke neravnoteže u biračkim odborima provođenjem detaljnog preispitivanja zakonskih odredbi

⁷¹ U članu 25 Istanbulske dokumenta OSCE-a (1999), države članice OSCE-a su se obavezale da "odmah postupe po ocjeni izbora i preporukama od strane ODIHR-a".

i prakse dodjele mjesta u biračkim odborima. Ovo se treba uraditi u procesu javnih konsultacija koji obuhvata i OIK-e i druge relevantne aktere. Štaviše, CIK bi mogao razmotriti objavljivanje imena organizacija koje predlažu kandidate za članove biračkih odbora po biračkim mjestima.

9. Vlasti bi mogle uvesti zakonski rok za zamjenu članova biračkih odbora nakon njihovog imenovanja i ograničiti mogućnost zamjene na posebne okolnosti zasnovane na opravdanim razlozima.

Upis birača

10. CIK bi mogao razmotriti poboljšanu edukaciju birača o pitanjima koja direktno utječu na prava birača, posebno u slučaju promjena procedura.
11. Izborna administracija bi trebala razmotriti dodatne zaštitne mjere da ojača pouzdanost glasanja poštom i zaštiti integritet ovog procesa. Ovo bi moglo uključivati i obaveznu upotrebu preporučenih pošiljki ili lične isporuke glasačkih listića biračima.
12. Državne, entitetske i lokalne vlasti bi trebale učiniti više napora da osiguraju učešće interno raseljenih lica vođenjem tačnih podataka. Moglo bi se razmotriti preispitivanje sadašnjih mehanizama saradnje između CIK-a, Ministarstva civilnih poslova BiH i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH.

Ovjera kandidata

13. U skladu s dobrom praksom, vlasti bi mogle preispitati zakonske uslove za povrat takse za ovjeru tako da one ne budu pretjerane i da budu zasnovane radije na tome da kandidati osvoje razuman postotak glasova umjesto na dobijanju mandata.
14. Mogle bi se razmotriti izmjene i dopune zakona da se predvidi uklanjanje kandidata ili stranke sa liste samo kod teških prekršaja, jasno definiranih zakonom. Zakon bi takođe mogao jasno navoditi da se biračima trebaju dati informacije o kandidatima uklonjenim s liste da im se omogući izbor na osnovu informacija. Usto, CIK bi mogao regulirati kako bi se glasovi za kandidate uklonjene s liste mogli tretirati tokom procesa brojanja.

Kampanja i finansiranje kampanje

15. Zakonodavstvo bi trebalo jasno definirati šta se smatra zloupotrebom državnih resursa u svrhe kampanje. Pristup izbornih kandidata javnim i općinskim prostorima u cilju provođenja kampanje treba biti omogućen na jednakoj osnovi i pod jednoobraznim uslovima u svim općinama.
16. Moglo bi se razmotriti uslovljavanje da svi izborni kandidati otvore namjenske bankovne račune za finansiranje kampanje, kroz koje bi mogle izvršene sve transakcije za kampanju.
17. Da bi se unaprijedili transparentnost i odgovornost, zakonom se treba propisati da izvještaji o finansiranju kampanja budu stavljeni na uvid javnosti i da revizija bude blagovremena. Moglo bi se takođe razmotriti i obavezivanje izbornih kandidata da dostave preliminarne izvještaje prije dana izbora kako bi obavijestili birače o finansiranju kampanje prije samog glasanja.

18. Kapaciteti i kadrovi Službe za reviziju CIK-a bi se mogli ojačati da se osigura blagovremen i efikasan nadzor. U skladu s preporukama GRECO-a, zakon treba jasno definirati kršenja pravila finansiranja kampanje i uvesti efikasne, proporcionalne i obeshrabrujuće kazne za ta kršenja.

Mediji

19. Sloboda medija se treba strogo podržavati. Miješanje u aktivnosti novinara i zaposlenih u medijima se ne treba tolerirati, a svaki navod o tome treba odmah i efikasno ispitati.
20. Zakon treba propisati jasne smjernice za blagovremeno rješavanje pritužbi vezanih za medije. Usto, RAK treba postupati po svojoj inicijativi i mogao bi se ovlastiti za provođenje sistematskog monitoringa izvještavanja emitera o izborima i njihovog pridržavanja pravila i propisa.
21. Javni emiteri se trebaju pridržavati svoje obaveze da osiguraju nepristrasno i uravnoteženo izvještavanje o svim strankama i kandidatima u svojim informativnim i političkim emisijama.

Prigovori

22. Moglo bi se razmotriti davanje eksplicitne prvostepene nadležnosti općinskim izbornim komisijama za prekršaje koji se odnose na određene aspekte izbornog procesa, uključujući i one na dan izbora.
23. Zakon se treba izmijeniti i dopuniti kako bi se osiguralo da prigovore rješavaju izborne komisije i sudovi na sjednicama koje i podnosiocu prigovora i protivnoj strani omogućavaju pravo da budu saslušani.
24. Da bi se osigurao efikasan pravni lijek, zakonski rokovi za rješavanje se trebaju poštovati. Usto, da bi ojačao transparentnost i odgovornost, CIK treba blagovremeno objavljivati informacije o prigovorima i odlukama.
25. Izborne komisije i sudovi se trebaju suzdržati od rješavanja prigovora na previše formalistički način i trebaju detaljno razmotriti sve slučajeve.

Dan izbora

26. Relativno veliki broj pojava grupnog glasanja i neregularnog glasanja uz pomoć drugog lica podvlači potrebu da vlasti pojačaju programe edukacije birača, uključujući i fokus na značaj i obavezu osiguravanja tajnosti tokom glasanja.
27. Da bi povećao transparentnost procesa, CIK treba osigurati da kopije obrazaca za zbirne rezultate budu date svim akreditiranim posmatračima koji to traže. Moglo bi se razmotriti utvrđivanje praktičnog načina za ovo, što bi osiguralo da svaki posmatrač dobije kopiju bez ometanja procesa.

Izrada i objavljivanje zbirnih rezultata

28. Da bi osigurao dosljednost i povećao transparentnost procesa izrade preliminarnih zbirnih rezultata, CIK bi mogao razmotriti detaljnije reguliranje rada OIK-a tokom prijema izbornog materijala i izrade zbirnih rezultata.

29. CIK treba objavljivati rezultate po biračkim mjestima što je prije moguće nakon dana izbora, uključujući i djelimične i privremene rezultate.
30. Da bi se povećala transparentnost procesa verifikacije rezultata, proces se treba regulirati detaljno, a CIK bi mogao razmotriti davanje više informacija javnosti o svojim aktivnostima imajući u vidu razmjeru, kompleksnost i važnost ovog procesa.

ANEKS I: KONAČNI REZULTATI⁷²

PREDSJEDNIŠTVO BiH

Glasači iz FBiH:

Broj važećih glasova: 997.532
(Redovni: 981.471. Poštom: 10.270.)
U odsustvu/mobilni/u DKP: 5.303. Potvrđeni: 488)
Broj nevažećih glasova: 83.375 (7,71%)

Glasači iz RS:

Broj važećih glasova: 652.602
(Redovni: 631.059. Poštom: 16.405.)
U odsustvu/mobilni/u DKP: 4.331. Potvrđeni: 807)
Broj nevažećih glasova: 53.952 (7,64%)

Bošnjački član Predsjedništva:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	BAKIR IZETBEGOVIĆ	SDA (Stranka demokratske akcije)	247.235	32,87
2	FAHRUDIN RADONČIĆ	SBB BiH (Savez za bolju budućnost) – Fahrudin Radončić	201.454	26,78
3	EMIR SULJAGIĆ	Demokratska fronta – Željko Komšić	114.334	15,20
4	BAKIR HADŽIOMEROVIĆ	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	75.369	10,02
5	SEFER HALILOVIĆ	BPS – Sefer Halilović	66.230	8,80
6	MUSTAFA CERIĆ	<i>Nezavisni kandidat</i>	33.882	4,50
	<i>Ostali</i>		13.733	1,83

Hrvatski član Predsjedništva:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	DRAGAN ČOVIĆ	HDZ BiH (Hrvatska demokratska zajednica BiH)	128.053	52,20
2	MARTIN RAGUŽ	HDZ 1990 (Hrvatska demokratska zajednica 1990)	94.695	38,60
3	ŽIVKO BUDIMIR	Partija pravde i povjerenja	15.368	6,27
4	ANTO POPOVIĆ	Demokratska fronta – Željko Komšić	7.179	2,93

Srpski član Predsjedništva:

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	MLADEN IVANIĆ	Savez za promjene	317.799	48,70
2	ŽELJKA CVIJANOVIĆ	Koalicija SNSD, DNS, SP	310.867	47,64
3	GORAN ZMIJANJAC	Stranka pravredne politike	23.936	3,66

PREDSTAVNIČKI DOM PARLAMENTARNE SKUPŠTINE BiH

Glasači iz FBiH:

Broj važećih glasova: 983.305

(Redovni: 967.073. Poštom: 10.397.)

U odsustvu/mobilni/u DKP: 5.357. Potvrđeni: 478)

Broj nevažećih glasova: 97.720 (9,04%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Ukupno mandata	Direktno	Kompenzacijski mandati
1	SDA (Stranka demokratske akcije)	274.057	27,87	9	7	2
2	Demokratska fronta – Željko Komšić	150.767	15,33	5	4	1
3	SBB BiH (Savez za bolju budućnost) – Fahrudin Radončić	142.003	14,44	4	3	1
4	Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević, HSP Herceg Bosne	119.468	12,15	4	4	
5	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	92.906	9,45	3	2	1
6	HDZ 1990 (Hrvatska demokratska zajednica 1990)	40.113	4,08	1		1
7	BPS – Sefer Halilović	35.866	3,65	1		1
8	A-SDA (Stranka demokratske aktivnosti)	22.088	2,25	1	1	
	<i>Ostali</i>	106.037	10,78			

Glasači iz RS:

Broj važećih glasova: 647.615

(Redovni: 624.390. Poštom: 17.356.)

U odsustvu/mobilni/u DKP: 5.062. Potvrđeni: 807)

Broj nevažećih glasova: 58.809 (8,32%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Ukupno mandata	Direktno	Kompenzacijski mandati
1	SNSD (Savez nezavisnih socijaldemokrata) – Milorad Dodik	249.182	38,48	6	5	1
2	SDS (Srpska demokratska stranka)	211.562	32,67	5	4	1
3	Koalicija PDP, NDP	50.322	7,77	1		1
4	Koalicija DNS, NS, SRS	37.052	5,72	1		1
5	SDA (Stranka demokratske akcije)	31.337	4,84	1		1
	<i>Ostali</i>	68.160	10,53			

PREDSTAVNIČKI DOM PARLAMENTA FBiH

Broj važećih glasova: 992.342
(Redovni: 976.039. Poštom: 10.403.
U odsustvu/mobilni/u DKP: 5.416. Potvrđeni: 484)
Broj nevažećih glasova: 88.546 (8,19%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Ukupno mandata	Direktno	Kompenzacijski mandati
1	SDA (Stranka demokratske akcije)	275.728	27,79	29	21	8
2	SBB BiH (Savez za bolju budućnost) – Fahrudin Radončić	145.946	14,71	16	13	3
3	Demokratska fronta – Željko Komšić	128.058	12,90	14	10	4
4	Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Dr. Ante Starčević, HSP Herceg Bosne	118.375	11,93	12	11	1
5	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	100.626	10,14	12	10	2
6	HDZ 1990 (Hrvatska demokratska zajednica 1990)	40.125	4,04	4	4	
7	BPS – Sefer Halilović	36.873	3,72	4		4
8	SBiH (Stranka za BiH)	32.790	3,30	3		3
9	A-SDA (Stranka demokratske aktivnosti)	22.334	2,25	2	2	
10	Naša stranka	15.248	1,54	1	1	
11	Radnička partija BiH	5.607	0,57	1	1	
	<i>Ostali</i>	70.632	7,11			

PREDSJEDNIK I POTPREDSJEDNICI RS

Broj važećih glasova: 668.528
(Redovni: 645.189. Poštom: 17.444.
U odsustvu/mobilni/u DKP: 5.064. Potvrđeni: 831)
Broj nevažećih glasova: 38.108 (5,40%)

Br.	Ime kandidata	Stranačka pripadnost	Broj glasova	Postotak
1	MILORAD DODIK	Koalicija SNSD, DNS, SP	303.496	45,40
2	OGNJEN TADIĆ	Savez za promjene	296.021	44,28
3	RAMIZ SALKIĆ	Domovina	24.294	3,63
4	SEJFUDIN TOKIĆ	A-SDA (Stranka demokratske aktivnosti)	11.312	1,69
5	DRAGOMIR JOVIČIĆ	Stranka pravedne politike	7.569	1,13
6	ENES SULJKANOVIĆ	SDP (Socijaldemokratska partija BiH)	6.809	1,02
7	JOSIP JERKOVIĆ	Koalicija HDZ BiH, HSS, HKDU BiH, HSP Herceg Bosne	6.562	0,98
	<i>Ostali</i>		12.465	1,87

NARODNA SKUPŠTINA RS

Broj važećih glasova: 661.910

(Redovni: 638.772. Poštom: 17.381.

U odsustvu/mobilni/u DKP: 4,933. Potvrđeni: 824)

Broj nevažećih glasova: 44.801 (6,34%)

Br.	Politička stranka/Koalicija	Broj glasova	Postotak	Ukupno mandata	Direktno	Kompenzacijski
1	SNSD (Savez nezavisnih socijaldemokrata) – Milorad Dodik	213.665	32,28	29	24	5
2	Koalicija SDS, Penzioneri-PUP, Radikali SRS RS	173.824	26,26	24	20	4
3	Koalicija DNS, NS, SRS	61.016	9,22	8	6	2
4	PDP (Partija demokratskog progresa)	48.845	7,38	7	6	1
5	Domovina	34.583	5,22	5	3	2
6	Narodni demokratski pokret	33.977	5,13	5	3	2
7	Socijalistička partija	33.695	5,09	5	1	4
	<i>Ostali</i>	62.305	9,42			

ANEKS II: SPISAK POSMATRAČA U MEĐUNARODNOJ IZBORNOJ POSMATRAČKOJ MISIJI

Kratkoročni posmatrači

Parlamentarna skupština OSCE-a

Nurten	YILMAZ	Austrija	
Axel	KASSEGGER	Austrija	
Rita	BELLENS	Belgija	
Milovan	PETKOVIĆ	Hrvatska	
Branko	VUKŠIĆ	Hrvatska	
Andreas	NOTHELLE	Njemačka	
Jurgen	KLIMKE	Njemačka	
Georgios	VAREMENOS	Grčka	
Georgios	CHAMPOURIS	Grčka	
Andreas	PSYCHARIS	Grčka	
Luigi	COMPAGNA	Italija	
Emma	FATTORINI	Italija	
Sergio	DIVINA	Italija	
Marietta	TIDEI	Italija	Voda delegacije
Giuseppe	TREZZA	Italija	
Francesco	PAGANI	Italija	
Henryk	SMOLARZ	Poljska	
Adao	SILVA	Portugal	
Ilya	KOSTUNOV	Ruska Federacija	
Marina	YAKOVLEVA	Ruska Federacija	
Roberto	BATELLI	Slovenija	Specijalni koordinator
Vesna	VERVEGA	Slovenija	
Klavdija	MARKEZ	Slovenija	
Sebastian	GONZALES VAZQUEZ	Španija	
Pedro	GOMES DE LA SERNA	Španija	
Jan Richard	ANDERSSON	Švedska	
Thomas	FINNBORG	Švedska	
Ludwig	HOGHAMMAR MITKAS	Švedska	
Amir	ADAN	Švedska	
Margareta	CEDERFELT	Švedska	
Maria	PLASS	Švedska	
Sait	ACBA	Turska	
Yasin	KARAARSLAN	Turska	
Emin	ONEN	Turska	
Iryna	SABASHUK	Ukrajina	
Simon	MCGUIGAN BURNS	Velika Britanija	
Robert	HAND	Sjedinjene Američke Države	

Parlamentarna skupština Vijeća Evrope

Stefan	SCHENNACH	Austrija
Melita	MULIĆ	Hrvatska
Ingrid	ANTIČEVIĆ MARINOVIĆ	Hrvatska
Nikolaj	VILLUMSEN	Danska
Margus	HANSON	Estonija

Franck	DAESCHLER	Francuska	
Caroline	RAVAUD	Francuska	
David	BAKRADZE	Gruzija	
Ute	FINCKH-KRAEMER	Njemačka	
Maria	GIANNAKAKI	Grčka	
Paolo	CORSINI	Italija	
Egidijus	VAREIKIS	Litvanija	
Joseph	DEBONO GRECH	Malta	
Ingebjorg	GODSKESEN	Norveška	
Morten	WOLD	Norveška	
Bogdan	TORCATORIU	Rumunija	
Mikael	OSCARSSON	Švedska	
Kerstin	LUNDGREN	Švedska	
Alfred	HEER	Švajcarska	
Andre	BUGNON	Švajcarska	
Liliane	MAURY PASQUIER	Švajcarska	
Tiny	KOX	Holandija	Voda delegacije
Saban	DISLI	Turska	
Tülin	ERKAL KARA	Turska	
Reha	DENEMEC	Turska	
Nicola	STEMP	Velika Britanija	

Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR – Kratkoročni posmatrači

Marlen	DIALER-GRILLMAYER	Austrija
Josef	HARTL	Austrija
Cornelia	PERLE	Austrija
Johann	SATTLER	Austrija
Sabine	CAPART	Belgija
Marlies	CARDOEN	Belgija
Baptiste	DARDENNE	Belgija
Geraldine	LAMFALUSSY	Belgija
Pieter	LEENKNECHT	Belgija
Gavin	AARVOLD	Velika Britanija
David	BEENEY	Velika Britanija
John Damien	EARLS	Velika Britanija
Sarah Emily	FRADGLEY	Velika Britanija
David	HAINSWORTH	Velika Britanija
Melanie Jane	LEATHERS	Velika Britanija
Stephen Spencer	PAUL	Velika Britanija
Rachel	QUILLEN	Velika Britanija
Paul	SIMON	Velika Britanija
Simon	SMART	Velika Britanija
Tomas	BELONOZNIK	Češka Republika
Jana	CIKHLOVSKA	Češka Republika
Kristyna	DANOVA	Češka Republika
Pavla	DOCEKALOVA	Češka Republika
Frantisek	HAVLIN	Češka Republika
Vladimir	KADLEC	Češka Republika
Jan	LATAL	Češka Republika

Jakub	SMUTNY	Češka Republika
Sarka	STRAHALOVA	Češka Republika
Jaroslav	VLTAVSKY	Češka Republika
Aida Steffensen	BENOMAR	Danska
Dorte	BROEN	Danska
Ib Kok	HANSEN	Danska
Solveig	HAUGAARD SVENDSEN	Danska
Niels Mattias	JEGIND	Danska
Cathrine Hoffmann	JENSEN	Danska
Adam Jacobi	MØLLER	Danska
Peter	RAVN	Danska
Claus	STOUGAARD-ANDRESEN	Danska
Valdo	HELMELAID	Estonija
Sampsa	LAUERMA	Finska
Emilia	MERENMIES	Finska
Anja	PAAJANEN	Finska
Heidi Brita Olivia	TEIR-SETKIĆ	Finska
Hermann	BACKFISCH	Njemačka
Peter	BESSELMANN	Njemačka
Michael	BOLLMANN	Njemačka
Katharina Franziska	BRAIG	Njemačka
Melanie	BREITER	Njemačka
Michael	CEMERIN	Njemačka
Horst	DENECKE	Njemačka
Thomas	DOEHNE	Njemačka
Gisela	GAUGGEL-ROBINSON	Njemačka
Andreas	GLODDE	Njemačka
Ansgar	HANNÖVER	Njemačka
Sabine	HÄUßLER	Njemačka
Gregor	HUEBNER	Njemačka
Timo	KNAUTE	Njemačka
Jochen	KORTLAENDER	Njemačka
Brigitte	KRECH	Njemačka
Eva-Maria	LAUCKNER	Njemačka
Elena	LOPEZ-WERNER	Njemačka
Judith	MÖLLERS	Njemačka
Karin	PLUBERG	Njemačka
Vera Paulina	RIFFLER	Njemačka
Kerstin	ROESKE	Njemačka
Julia Franziska	RUPPEL	Njemačka
Rita	SAGEMANN	Njemačka
Claudia	SCHULZE	Njemačka
Rolf	THIENEMANN	Njemačka
Beatrice	TRENMANN	Njemačka
Christoph	VEITH	Njemačka
Volker	WEYEL	Njemačka
Krisztina	ANGYASI	Mađarska
Erik	BAKTAI	Mađarska
Gergo	KOCSIS	Mađarska

Ottó	SIPOS	Mađarska
Laszlo	STOCK	Mađarska
Mira	VUITY	Mađarska
Eithne	MACDERMOTT	Irska
Geraldine	O'NEILL	Irska
John	PURCELL	Irska
Diletta	BERARDINELLI	Italija
Piero	IAIA	Italija
Maria Luisa	LOVICU	Italija
Aida	BALGANOVA	Kazahstan
Madiyar	KOZHAKHMET	Kazahstan
Saule	KOZUBAYEVA	Kazahstan
Amir	SULTANGOZHIN	Kazahstan
Onno	HATTINGA VAN'T SANT	Holandija
Erik	LITVER	Holandija
Nenad	JOLDIĆ	Holandija
Joost	TAVERNE	Holandija
Marcus	WILKE	Holandija
Tjitske	ZWERVER	Holandija
Vidar	BIRKELAND	Norveška
Synne	BJERKAAS	Norveška
Kari-Johanne	IVERSEN	Norveška
Camilla	MICHALSEN	Norveška
Astrid	MOEN	Norveška
Guro Engstrøm	NILSEN	Norveška
Per	SVARTEFOSS	Norveška
Andreea	BUCNARU	Rumunija
William Anton	KORBL	Rumunija
Lubica	BINDOVA	Slovačka
Martina	HRVOLOVA	Slovačka
Tadej	BOJNEC	Slovenija
Milan	PREDAN	Slovenija
Marta	GARCIA SECADES GUTIÉRREZ	Španija
Sandra	HERNÁNDEZ	Španija
Isabel	MENCHON LOPEZ	Španija
Marta	PÉREZ SORIA	Španija
Ignacio	VITORICA HAMILTON	Španija
Tomas	AGNEMO	Švedska
Lucy	ANDRADE	Švedska
Knut	BERGKNUT	Švedska
Jan	BOLLING	Švedska
Robert	HALL	Švedska
Torsten	JAECKEL	Švedska
Susanna	NYSTRÖM	Švedska
Daniel	OLSSON	Švedska
Anna	WIDMARK	Švedska
Heinz	BACHMANN	Švajcarska
Gabriela	FUCHS	Švajcarska
Philipp	SCHORI	Švajcarska

Alexandra	VON ARX	Švajcarska
Juerg	WICHTERMANN	Švajcarska
Stephan	ZIEGLER	Švajcarska
Ahmet	ERGIN	Turska
Haldun	EROGLU	Turska
Korhan	KARAKOC	Turska
Nese	OZDEN	Turska
Kevin	CONNOLLY	Sjedinjene Američke Države
Jane	DESNOYERS	Sjedinjene Američke Države
Melvin (Craig)	HAGER	Sjedinjene Američke Države
Genevra	KINGSLEY	Sjedinjene Američke Države
Alka	KOTHARI	Sjedinjene Američke Države
John	LINDBACK	Sjedinjene Američke Države
Lesia	LOZOWY	Sjedinjene Američke Države
James	MARTIN	Sjedinjene Američke Države
Gerald	MCDONOUGH	Sjedinjene Američke Države
Andrea (Shelley)	MCTHOMAS	Sjedinjene Američke Države
Mary	NEMICK	Sjedinjene Američke Države
Lois	NICOLAI	Sjedinjene Američke Države
Megan	NIEDERMEYER	Sjedinjene Američke Države
James	QUIRK	Sjedinjene Američke Države
Russell	RAYMOND	Sjedinjene Američke Države
Matthew	REGER	Sjedinjene Američke Države
Robert	RESCHKE JR.	Sjedinjene Američke Države
Philip	RICHTER	Sjedinjene Američke Države
Constance (Connie)	ROBINSON	Sjedinjene Američke Države
Erin Kelley	SCOTT	Sjedinjene Američke Države
Kelly Francis	SCOTT	Sjedinjene Američke Države
Cara	STERN	Sjedinjene Američke Države
Zhala	SULTANLI	Sjedinjene Američke Države
Armen	VARDANYAN	Sjedinjene Američke Države
Daniel	VILLEGAS	Sjedinjene Američke Države
Degee	WILHELM	Sjedinjene Američke Države
Scott	WITHROW	Sjedinjene Američke Države
Elizabeth	YOUNG	Sjedinjene Američke Države
Naomi	FEIGENBAUM	Sjedinjene Američke Države
Richard	PROSEN	Sjedinjene Američke Države

Dugoročni posmatrači

Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR – Tim u sjedištu

Vahram	ABAJYAN	Jermenija	
John Wayne	PILGRIM	Kanada	
Jasmina	FRACASSETTI	Hrvatska	
Monica	MARAVCOVA	Češka Republika	
Lela	TSAAVA	Gruzija	
Elissavet	KARAGIANNIDOU	Grčka	
Cornelia	JONKER	Holandija	Šef Misije
Małgorzata Anna	FALĘCKA	Poljska	

Marek	MRACKA	Slovačka
Goran	PETROV	Bivša jugoslovenska republika Makedonija
Jane	KARESKI	Bivša jugoslovenska republika Makedonija
Meaghan	MC CABE FITZGERALD	Sjedinjene Američke Države

Izborna posmatračka misija OSCE/ODIHR – Dugoročni posmatrači

Stefan	MAY	Austrija
Gabriela	SKULOVA	Češka Republika
Thomas	BOSERUP	Danska
Irmeli Maria	VIENO	Finska
Pierre	GROS	Francuska
Renate	PASCH	Njemačka
Oliver	SCHEEL	Njemačka
György	GILYÁN	Mađarska
Diarmuid	PEAVOY	Irska
Matteo	BEZZI	Italija
Linda Elisabeth	BEIJLSMIT	Holandija
Leonardus Wilhelmus	DEN BIGGELAAR	Holandija
Cristian	NEGRILA	Rumunija
Christina	BERGMAN	Švedska
Par	SKOLD	Švedska
Fabrice	BOULE	Švajcarska
Marie Christelle	MELLY	Švajcarska
Francis John	MCGINLEY	Velika Britanija
Stella Mary	HELLIER	Velika Britanija
Andral	BRATTON	Sjedinjene Američke Države

O OSCE/ODIHR-u

Ured za demokratske institucije i ljudska prava (OSCE/ODIHR) je glavna institucija OSCE-a za pomoć državama članicama "da osiguraju puno poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, da se pridržavaju vladavine prava, da unapređuju principe demokratije i (...) da grade, jačaju i štite demokratske institucije, kao i promoviraju toleranciju širom cijelog društva" (Dokument sa Helsinškog samita 1992). Ovo se zove humana dimenzija OSCE-a.

OSCE/ODIHR, sa sjedištem u Varšavi (Poljska), formiran je kao Ured za slobodne izbore na samitu u Parizu 1990. godine i počeo je sa radom u maju 1991. godine. Godinu kasnije je ime Ureda promijenjeno kao odraz proširenog mandata koji je obuhvatio i ljudska prava i demokratizaciju. Danas ima više od 130 zaposlenih.

OSCE/ODIHR je vodeća agencija u Evropi u oblasti **posmatranja izbora**. Svake godine koordinira i organizira raspoređivanje hiljada posmatrača radi procjene da li se izbori u zemljama OSCE-a provode u skladu s obavezama prema OSCE-u, drugim međunarodnim obavezama i standardima za demokratske izbore te sa domaćim zakonodavstvom. Njegova jedinstvena metodologija omogućava dubinski uvid u izborni proces u njegovoj cijelosti. OSCE/ODIHR kroz projekte pomoći pomaže zemljama učesnicama da unaprijede svoj izborni okvir.

Aktivnosti **demokratizacije** Ureda obuhvataju: vladavinu prava, zakonodavnu podršku, demokratsku upravu, migracije i slobodu kretanja, i jednakost spolova. OSCE/ODIHR godišnje implementira brojne ciljane programe pomoći, težeći razvoju demokratskih struktura.

OSCE/ODIHR takođe pomaže zemljama članicama u ispunjavanju njihovih obaveza da unaprijede i štite **ljudska prava** i osnovne slobode u skladu s obavezama iz humane dimenzije OSCE-a. Ovo se ostvaruje radom sa raznovrsnim partnerima u cilju unapređenja saradnje, izgradnje kapaciteta i davanja stručnog znanja u tematskim oblastima, uključujući ljudska prava u borbi protiv terorizma, jačanje zaštite ljudskih prava trgovanih osoba, edukaciju i obuku o ljudskim pravima, monitoring i izvještavanje o ljudskim pravima, i ljudska prava i opću sigurnost žena.

U okviru oblasti **tolerancije** i **nediskriminacije**, OSCE/ODIHR daje podršku zemljama članicama u jačanju njihovog odgovora na zločine iz mržnje i slučajeve rasizma, ksenofobije, antisemitizma i drugih oblika netolerancije. Aktivnosti OSCE/ODIHR-a u vezi s tolerancijom i nediskriminacijom su fokusirane na sljedeće oblasti: zakonodavstvo, obuka agencija za provođenje zakona; monitoring, izvještavanje i naknadne radnje kao odgovor na zločine i slučajeve motivirane mržnjom, kao i obrazovne aktivnosti u cilju promoviranja tolerancije, poštovanja i međusobnog razumijevanja.

OSCE/ODIHR daje savjete zemljama članicama o njihovim politikama o **Romima i Sintima**. Unapređuje izgradnju kapaciteta i umrežavanja među zajednicama Roma i Sinta te potiče učešće predstavnika Roma i Sinta u tijelima koja donose politike.

Sve aktivnosti OSCE/ODIHR-a se provode u neposrednoj koordinaciji i saradnji sa zemljama članicama OSCE-a, institucijama i terenskim operacijama OSCE-a, kao i drugim međunarodnim organizacijama.

Više informacija je dostupno na internet strani ODIHR-a (www.osce.org/odihr).